

Convivència i ciutadania digital

Generalitat de Catalunya
Consell Escolar de Catalunya

Convivència i ciutadania digital

Document 1/2020, aprovat pel Ple del
Consell Escolar de Catalunya el 28 d'abril de
2020

Aquest llibre està publicat amb una llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObra Derivada 4.0.

No es permet l'ús comercial de l'obra original ni la generació d'obres derivades.

La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

© Generalitat de Catalunya
Consell Escolar de Catalunya

Elaboració: Consell Escolar de Catalunya
Edició: Gabinet Tècnic
1a edició: octubre 2020

Índex

Convivència	5
Introducció	7
1. Marc normatiu	11
1.1. Normatives generals	11
1.2. Normatives específiques.....	11
2. El concepte de cultura moral a l'educació	14
3. Què s'està fent? Polítiques educatives, iniciatives i intervencions d'agents diversos sobre convivència, prevenció i tractament de conflictes	15
3.1. El tractament de la convivència i les violències als centres educatius	15
3.2. El projecte de convivència, els plans educatius d'entorn i el Servei d'Orientació d'Àmbit Comunitari.....	17
3.3. Aprenentatge servei i servei comunitari.....	18
3.4. Organització democràtica dels centres: òrgans col·legiats i participació d'alumnes	19
3.5. Mossos d'Esquadra.....	20
4. Algunes experiències	22
4.1. Una experiència d'intervenció en conflictes de convivència	22
4.2. Servei de Mediació Comunitària de l'Hospitalet de Llobregat.....	23
4.3. Programa Centres per la Convivència de Santa Coloma de Gramenet	24
4.4. Projecte Enxaneta (Vic).....	25
4.5. Escola Animal: un projecte d'educació en l'empatia.....	26
4.6. Altres programes de convivència	26
5. Què s'hauria de fer? Noves propostes per fomentar la convivència i prevenir i tractar els conflictes	28
5.1. Educació en valors.....	28
5.2. L'enfocament restauratiu.....	28
5.3. Educació mediàtica	29
Ciutadania digital	33
Introducció	35
1. El concepte de ciutadania digital	36
2. Diagnosi de la situació actual	38
3. Funcions de les tecnologies digitals	39

4. Reptes relacionats amb les tecnologies digitals	41
4.1. Les addiccions.....	41
4.2. Ciberassetjament	42
4.3. Mals usos de la xarxa.....	44
5. Qüestions ètiques	45
5.1. El paper de la família.....	45
5.2. Esperit crític	46
5.3. La Carta catalana de drets i responsabilitats digitals	48
5.4. Protecció de dades	49
5.5. Educació per a la democràcia: la participació ciutadana.....	52
Consideracions, recomanacions i propostes	53
Consideracions finals de la Subcomissió	55
Recomanacions i propostes	57
Referències bibliogràfiques.....	59
Annexos	63
Annex 1. Missatge d'uns alumnes de cinquè d'una escola de primària a l'assessor tècnic docent en convivència que va fer una intervenció a l'aula per tractar conflictes de convivència.....	65
Annex 2. Taula de credibilitat de la informació.....	66
Agraïments	67

Convivència

Introducció

L'any 2006 el Consell Escolar de Catalunya va dur a terme la Jornada de reflexió "Conviure i treballar junts". Ja en aquell moment es detectava la inquietud per assolir "una entesa entre els diferents actors que estan implicats en l'escenari educatiu", com exposava el professor Francesc Torralba, i es constatava que en la consecució d'aquest objectiu hi intervenien una multitud de variables.

Per la vigència que té, la Subcomissió de Convivència i Ciutadania Digital ha considerat oportú reprendre el tema amb la intenció de dibuixar un mapa de corresponsabilitats i d'incorporar-hi la incidència que l'ús generalitzat de les tecnologies de la comunicació i la informació (TIC), els dispositius mòbils i les xarxes socials poden tenir, tant en sentit positiu com negatiu, en la convivència als centres educatius.

Crear les condicions per a una bona convivència comporta fer el pas de la mera coexistència, la juxtaposició d'individualitats atomitzades en un mateix espai, a la convivència entesa com a interacció pacífica i harmònica entre els membres d'una comunitat que estableixen vincles entre si i comparteixen uns valors mínims i uns patrons de conducta consensuats lliurement. Com defensa la filòsofa Adela Cortina, hi ha uns mínims morals que una societat democràtica ha de transmetre, que són valors, actituds i hàbits als quals no es pot renunciar perquè això implicaria renunciar a la pròpia humanitat. L'expressió social d'aquests mínims és el civisme.

Es considera que aquests mínims morals estan continguts en la Declaració Universal dels Drets Humans i que la responsabilitat de la transmissió recau en tots els agents implicats en l'acció educativa, molt especialment en les famílies i les institucions educatives. L'escola ha deixat de ser un àmbit aïllat de la resta de la realitat social i natural. Per aquest motiu, en l'educació dels infants i joves cada vegada tenen més presència altres àmbits com el dels mitjans de comunicació o el de les noves tecnologies i les possibilitats que obren, com pot ser l'accés lliure, ràpid i sense control als continguts de la xarxa i a les xarxes socials, que han revolucionat la manera de relacionar-se, aprendre i gaudir del lleure.

Els conflictes impliquen sovint alguna forma de violència. L'objectiu del sistema educatiu ha de ser assolir el grau de violència zero a les aules per tal de contribuir a erradicar la violència en la societat. La violència és un acte de dominació que pot tenir múltiples manifestacions i que respon a una varietat de factors individuals, socials, culturals i econòmics. Consisteix a exercir actes coercitius (abusos, amenaces, coaccions) en l'àmbit físic, social, psicològic i/o econòmic, l'objectiu dels quals és controlar o causar patiment en la víctima.

L'Organització Mundial de la Salut (OMS) afirma en l'informe del 2016 sobre violència juvenil que és un destacat problema de salut pública.

L'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2016-2017 duta a terme pel Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya mostra que gairebé la meitat dels alumnes (42,4%) han estat en algun moment víctimes de maltractaments, el 10,4% dels quals han estat víctimes d'assetjament, i el 27% confessen haver-ne estat autors.

Les conseqüències de ser víctima de la violència no són només les que es poden percebre immediatament, sinó que perduren en el temps i poden afectar el desenvolupament psicològic i social de les víctimes. Igualment, haver estat víctima o testimoni de violència pot ser al darrera de futures conductes violentes, que el sistema educatiu hauria d'ajudar a prevenir. En aquest sentit, per tal de reduir la violència juvenil, l'OMS aconsella dur a terme programes de prevenció de la intimidació i la violència als centres educatius.

La funció de l'Administració és, doncs, garantir el respecte a drets fonamentals com la llibertat, la igualtat o la integritat física i moral de les persones tot superant reptes com ara conciliar la inserció en la cultura de referència i la pertinença d'origen a una altra de diferent. L'educació en valors ha de considerar la dimensió emocional de les persones, la transmissió tant de drets com de responsabilitats i els mecanismes de resolució de conflictes basats en la conciliació d'interessos.

Aquest document tractarà les qüestions exposades fins aquí: educació en valors, drets i responsabilitats, paper de les famílies i contribucions d'altres agents de la comunitat educativa i de l'entorn social en la prevenció i el tractament dels conflictes, noves tecnologies i mitjans de comunicació, mediació i enfocament restauratiu; amb la voluntat de fer una aportació a la millora de la convivència als centres educatius des de la perspectiva de la política basada en l'evidència, és a dir, tenint en compte i posant en valor les bones pràctiques que ja estan funcionant en l'àmbit educatiu i extraient-ne a partir d'aquí propostes de millora de les intervencions. Així mateix, també és un objectiu de la Subcomissió aprofundir en l'anàlisi de la influència que el nou entorn digital té en el clima de centre.

Tot seguit s'inclou una taula de les sessions celebrades per la Subcomissió, amb els i les ponents i un breu resum dels temes que s'hi han tractat.

Resum d'intervencions d'experts a la Subcomissió de Convivència i Ciutadania Digital		
Data	Expert/a	Temes tractats
16/01/2019	Ramon Simon Director general d'Atenció a la Família i Comunitat Educativa <i>El projecte de convivència dels centres</i>	<ul style="list-style-type: none"> • El pla de convivència del centre • Inclusió i identitats de múltiples pertinences • Projecte de convivència i èxit escolar (2017) • Incorporació del pla a l'aula, al centre i a l'entorn • Nous plans d'entorn 0-20
	Josep Maria Puig Rovira Catedràtic de Teoria de l'Educació a la Facultat de Pedagogia de la UB <i>Relacions de cura i vincle a l'educació</i>	<ul style="list-style-type: none"> • ApS i servei comunitari • Cultura de la prevenció, identificació de conductes, introducció de pràctiques (cura de l'altre, diàleg, cooperació) • Conflicte consciència moral v. consciències autònomes • Conflicte plantejaments economicistes v. relacions interpersonals • Concreció dels valors en pràctiques (activitats que activen competències): l'aula, el clima de centre, l'entorn i les relacions interpersonals
10/04/2019	Jordi Rodon Secretari del Consell Escolar de Catalunya <i>Els valors en una societat digital</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Construir una ciutadania digital, educar ciutadans del món digital, integrar la realitat física i la virtual, mantenir la creativitat i llibertat davant les noves formes d'exercici del poder, identificar les necessitats de formació del jovent, reduir el "soroll" i copsar el que és essencial, i reflexionar sobre la llibertat
15/05/2019	Mònica Albertí Professora de la FPCEE Blanquerna, Universitat Ramon Llull <i>L'enfocament restauratiu</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Canvi de cultura en la gestió de la convivència: l'enfocament restauratiu, que inclou pràctiques proactives, responsives, uns valors i/o principis fonamentals i l'ús de competències relacionals
29/05/2019	Vicent Partal Director de Vilaweb <i>Informació i coneixement</i>	<ul style="list-style-type: none"> • El jovent s'informa a través de les xarxes socials (informació desestructurada, velocitat, concepte de veritat) • La desconexió educativa de la família • Xarxes i negoci • Ruptura de les noves generacions (que tenen referents audiovisuals) amb els referents culturals anteriors • Necessitat d'entitats com el CAC per produir continguts educatius

Resum d'intervencions d'experts a la Subcomissió de Convivència i Ciutadania Digital		
02/06/2019	<p>Jordi Bernabeu Psicòleg i educador Professor associat del grau d'Educació Social a la Universitat de Vic <i>Xarxes socials i identitat personal</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tipologies d'usuaris de risc • Funcions de les plataformes: identitat, relació, diversió • Conclusions de l'1x1: <ul style="list-style-type: none"> – Hiperconnectats – Cal viure experiències reals – Reconeixement extern i sobreactuació digital – Les xarxes socials posen de manifest patologies socials (sovint preexistents) – Distinció addicció/sobreutilització – Necessitat de reflexió ètica i foment de l'esperit crític – Negoci – Ús de dades, privacitat i drets de la ciutadania
02/10/2019	<p>Joan Girbau Assessor tècnic docent en convivència Departament d'Educació <i>Estratègies de millora de la convivència</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Experiència d'intervenció a l'aula
	<p>Oscar Negrodo Coordinador del Servei de Mediació Comunitària de l'Hospitalet de Llobregat <i>Servei de mediació comunitària</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Presentació del Servei de Mediació Comunitària de l'Hospitalet de Llobregat, que es va iniciar com a servei de mediació escolar
13/11/2019	<p>Joana Barbany Directora general de Societat Digital (Dept. Polítiques Digitals i Administració Pública) <i>Carta catalana sobre drets i responsabilitats digitals</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Presentació dels àmbits de treball del Departament de Polítiques Digitals i de la Carta catalana sobre drets i responsabilitats digitals
11/12/2019	<p>Juan José Falcó Director general d'Atenció a la Família i Comunitat Educativa <i>Línies de reflexió i programes de convivència al Departament d'Educació</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Eines d'anàlisi, detecció i intervenció i recursos educatius del Departament d'Educació
	<p>Maite Aymerich Directora general de Currículum i Personalització <i>Programa de coeducació Coeduca't</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Línies de reflexió, línies de treball i protocols específics sobre la qüestió de la violència
29/01/2020	<p>Simona Levi Activista digital, fundadora d'Xnet <i>Tecnologies digitals a l'aula i protecció de dades</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Problemes del proveïdor únic de serveis d'Internet que utilitzen els centres educatius i possibles alternatives
	<p>Xavier Alsina Coordinador de convivència de l'Institut Arnau Cadell (Sant Cugat del Vallès) <i>Reptes per a la convivència als centres</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Reflexions sobre els reptes actuals al tractament tradicional de la convivència als centres educatius
04/03/2020	<p>Sessió de tancament</p>	<ul style="list-style-type: none"> • S'aprova el document

A part de les intervencions d'aquests experts, la Secretaria Tècnica del CEC també ha tingut reunions amb Mossos d'Esquadra i el Servei de Convivència de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, i ha assistit a jornades de programes relacionats amb els temes objecte d'aquest informe: Mòbils.edu, la Jornada Assegurem, la plataforma per a l'educació mediàtica i la presentació del procés participatiu del Pacte Nacional per la Interculturalitat de la Secretaria d'Igualtat, Migracions i Ciutadania.

1. Marc normatiu

1.1. Normatives generals

- Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació. Títol III, cap. V (art. 30-38).
- Decret 102/2010, de 3 d'agost, d'autonomia dels centres educatius (art. 23, 24 i 25).
- Decret 187/2015, de 25 d'agost, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria.
- Decret 119/2015, de 23 de juny, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària.
- Decret 150/2017, de 17 d'octubre, de l'atenció educativa a l'alumnat en el marc d'un sistema educatiu inclusiu.
- Resolució ENS/585/2017, de 17 de març, per la qual s'estableix l'elaboració i la implementació del Projecte de Convivència en els centres educatius dins el marc del Projecte Educatiu de Centre.
- Decret 279/2006, de 4 de juliol, sobre drets i deures de l'alumnat i regulació de la convivència en els centres educatius no universitaris de Catalunya.
- Decret 297/2011, de 22 de març, de reestructuració del Departament d'Ensenyament (art. 137).
- Decret 137/2003, de 10 de juny, de regulació de les activitats en el temps lliure en les quals participen menors de 18 anys.
- Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència.

1.2. Normatives específiques

El marc competencial a l'educació primària

El Decret 119/2015, de 23 de juny, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària, estableix l'assoliment de les competències bàsiques com a objectiu de l'educació primària a través de l'adquisició de coneixements i la seva aplicació a la realitat en un món canviant, el foment de la iniciativa, l'esperit crític, la creativitat i el gust per aprendre, una concepció de l'alumnat com a protagonista del seu aprenentatge, una avaluació al servei de l'aprenentatge i uns equips docents amb espais de col·laboració, de reflexió pedagògica i d'aprenentatge mutu.

El Decret estableix, per tant, un marc competencial de treball i d'avaluació per competències. Pel que fa a la qüestió de la convivència i la ciutadania digital, les més rellevants són les competències de l'àmbit d'educació en valors (creat de nou per aquest decret) i les de l'àmbit digital:

Àmbit d'educació en valors:

1. Actuar amb autonomia en la presa de decisions i assumir la responsabilitat dels propis actes.
2. Desenvolupar habilitats per fer front als canvis i a les dificultats i per assolir un benestar personal.
3. Utilitzar el qüestionament i l'argumentació per superar prejudicis i consolidar el pensament propi.
4. Mostrar respecte envers les persones i respecte crític vers les seves idees, opcions i creences i les cultures que les conformen.
5. Aplicar el diàleg com a eina d'entesa i participació en les relacions entre les persones.
6. Adoptar hàbits d'aprenentatge cooperatiu que promoguin el compromís personal i les actituds de convivència.
7. Analitzar l'entorn amb criteris ètics per cercar solucions alternatives als problemes.
8. Mostrar actituds de servei i de compromís social, especialment davant de les situacions d'injustícia.

Àmbit digital:

9. Cercar, contrastar i seleccionar informació digital tot considerant diverses fonts i entorns digitals.
10. Construir nou coneixement personal mitjançant estratègies de tractament de la informació amb el suport d'aplicacions digitals.
11. Desenvolupar hàbits d'ús saludable de la tecnologia.
12. Actuar de forma crítica, prudent i responsable en l'ús de les TIC, considerant aspectes ètics, legals, de seguretat, de sostenibilitat i d'identitat digital.

Àmbit de coneixement del medi (dimensió ciutadana):

13. Adoptar hàbits sobre l'adquisició i ús de béns i serveis, amb coneixements científics i socials per esdevenir un consumidor responsable.
14. Participar en la vida col·lectiva a partir de valors democràtics, per millorar la convivència i per afavorir un entorn més just i solidari.
15. Valorar el sistema democràtic partint del coneixement dels sistemes polítics per esdevenir futurs ciutadans crítics.

El marc competencial a l'educació secundària obligatòria

El Decret 187/2015, de 25 d'agost, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria, estableix que la finalitat de l'educació secundària obligatòria és l'assoliment de les competències clau que permeti a tot l'alumnat assegurar un desenvolupament personal i social sòlid en relació amb l'autonomia personal, la interdependència amb altres persones i la gestió de l'afectivitat, desenvolupar en el nivell adequat, com a forma de coneixement reflexiu, de formació de pensament i d'expressió d'idees, les habilitats i les competències culturals, personals i socials relatives a: l'expressió i la comprensió orals, l'expressió escrita i la comprensió lectora, les competències matemàtiques i les competències necessàries per a l'ús de les noves tecnologies i de la comunicació audiovisual, així com la comprensió dels elements bàsics del món en els aspectes científics, socials, culturals, religiosos i artístics, en particular els elements que permetin un coneixement i arrelament a Catalunya. També es fomenta la sensibilitat artística, la creativitat, la corresponsabilitat i el respecte a la igualtat de drets i d'oportunitats de les persones, el treball i l'estudi, individual i en equip, amb autonomia i capacitat crítica, la resolució de problemes de la vida quotidiana i la convivència i l'exercici responsable de la ciutadania.

Pel que fa al marc de treball i d'avaluació competencial que aquest decret estableix, es detallen a continuació les competències dels diferents àmbits que es relacionen amb els aspectes de convivència i la ciutadania digital objectes d'aquest document:

Àmbit de cultura i valors:

1. Actuar amb autonomia en la presa de decisions i assumir la responsabilitat dels propis actes.
2. Assumir actituds ètiques derivades de la Declaració Universal dels Drets Humans.
3. Qüestionar-se i usar l'argumentació per superar prejudicis i per consolidar el pensament propi.
4. Identificar els aspectes ètics de cada situació i donar-hi respostes adients i preferentment innovadores.
5. Mostrar actituds de respecte actiu envers les altres persones, cultures, opcions i creences.
6. Aplicar el diàleg i exercitar totes les habilitats que comporta, especialment per a la solució de conflictes interpersonals i per propiciar la cultura de la pau.
7. Comprendre i valorar el nostre món a partir de les arrels culturals que l'han configurat.
8. Copsar les dimensions ètiques dels grans relats literaris i de les obres artístiques.
9. Analitzar críticament l'entorn (natural, científicotecnològic, social, polític, cultural) des de la perspectiva ètica, individualment i col·lectivament.
10. Dur a terme activitats de participació i de col·laboració que promoguin actituds de compromís i democràtiques.

Àmbit digital:

11. Participar en entorns de comunicació interpersonal i publicacions virtuals per compartir informació.
12. Dur a terme activitats en grup tot utilitzant eines i entorns virtuals de treball col·laboratiu.
13. Dur a terme accions de ciutadania i de desenvolupament personal, tot utilitzant els recursos digitals propis de la societat actual.
14. Actuar de forma crítica i responsable en l'ús de les TIC, tot considerant aspectes ètics, legals, de seguretat, de sostenibilitat i d'identitat digital.

Àmbit social (dimensió ciutadana):

15. Formar-se un criteri propi sobre problemes socials rellevants per desenvolupar un pensament crític.
16. Participar activament i de manera compromesa en projectes per exercir drets, deures i responsabilitats propis d'una societat democràtica.
17. Pronunciar-se sobre la defensa de la justícia, la llibertat i la igualtat entre homes i dones i comprometre-s'hi.

2. El concepte de cultura moral a l'educació

La mateixa noció de convivència pressuposa cercar allò que ens uneix. Històricament aquesta funció l'han realitzat les veritats absolutes de les religions o d'algunes opcions polítiques. Teòrics de les ciències socials han assenyalat diversos factors de cohesió social com ara l'ordre social i la consciència col·lectiva (Durkheim) o la consciència moral (Piaget). Tanmateix, aquesta consciència moral pot entrar en conflicte amb la consciència autònoma que cada individu desenvolupa a partir de l'adolescència. Intentar trobar una articulació entre les dues és el que han fet teories economicistes que proposen models utilitaristes, competitius i individualistes que no afavoreixen la cultura de la cura, l'ajuda, el respecte o la cooperació.

L'escola ha d'avançar cap a un model que no només ensenya sinó que sobretot aprèn i ho fa amb un model d'aprenentatge organitzatiu: els processos de transformació són sistemàtics, es fonamenten en la discussió i el treball en equip i s'implementen canvis per ajustar la resposta educativa. Les escoles que aprenen es caracteritzen per un model de centre compartit, un projecte de futur, un estil de lideratge acceptat i una cultura avaluadora integrada.

L'educació no és exclusivament una relació interpersonal sinó que implica una responsabilitat col·lectiva que es concreta en uns valors, unes idees i unes maneres de fer compartides, el treball en equip i la presa de decisions conjunta.

Ambdues idees, la de l'escola que integra els seus membres en la presa de decisions i la comunitat educativa com a comunitat que comparteix valors i maneres de fer, són a la base del concepte de cultura moral, que designa el sistema de pràctiques educatives i de valors compartits per tots els membres d'una organització complexa, amb unes condicions materials, un lideratge i un ideari, en aquest cas la comunitat educativa. És un concepte ampli que integra el món dels valors, la pràctica d'aquests valors i un procediment de descripció, anàlisi i avaluació dels valors, per prendre'n consciència, i de les pràctiques, per preveure mesures realistes i coherents de millora, i parteix d'una concepció de les escoles com a organitzacions obertes i vives que, basant-se en la capacitat d'aprenentatge dels seus membres i afavorint-ne la participació, busquen la millora educativa. Avaluar la cultura moral d'un centre és important perquè pot ser un motor de canvi i perfeccionament i un impuls per a l'avaluació interna, i pot comportar una millora de la qualitat educativa del centre.

La cultura moral d'un centre dependrà de com s'actui en el conjunt d'accions, interaccions i fets escolars quotidians com són la relació diària entre educadors i alumnes, les formes d'organització com les assemblees i els càrrecs d'aula, les festes, les sessions lectives, l'organització de les programacions i les tasques relacionades amb les diferents matèries, etc. Encara que les pràctiques en aquestes ocasions siguin heterogènies, l'efecte de síntesi obtingut és unitari i constitueix el clima convivencial del centre, que és allò que s'ha d'impulsar i avaluar.

3. Què s'està fent? Polítiques educatives, iniciatives i intervencions d'agents diversos sobre convivència, prevenció i tractament de conflictes

3.1. El tractament de la convivència i les violències als centres educatius

Com s'ha assenyalat al començament d'aquest document, el clima de centre depèn de l'actuació responsable d'una sèrie d'agents dins i fora del centre que d'una manera més o menys directa influeixen amb les seves intervencions en l'objectiu de millorar-ne la convivència.

Tot i que no hi ha un nombre elevat de conflictes de convivència en relació amb el nombre d'alumnes escolaritzats a Catalunya, la convivència i, de manera més genèrica, el clima de centre, són uns factors cabdals a l'hora de gestionar el temps educatiu, els continguts curriculars i, en definitiva, de garantir la qualitat de l'entorn i dels aprenentatges dels infants i joves. Les qüestions de convivència i violències escolars estan a càrrec, de manera col·laborativa, de la Direcció General d'Atenció a la Família i Comunitat Educativa i de la Direcció General de Currículum. S'entén com a "violències escolars" les formes de violència que tenen com a víctima l'alumnat. Els altres casos s'han d'abordar per altres vies. Aquestes direccions generals treballen en tres blocs: les eines d'anàlisi i detecció, les eines educatives i les eines d'intervenció.

Eines d'anàlisi i detecció

- Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya (ECESC), elaborada conjuntament amb el Departament d'Interior. Fa quatre anys de l'última i el proper curs tocaria fer-ne una altra. Proporciona molta informació sobre les percepcions que el jovent té dels diversos tipus de violència. És interessant per dissenyar polítiques educatives.
- Estudi sobre menors i violència de gènere. Elaborat pel Ministeri d'Educació amb la Facultat de Psicologia de la Universitat Complutense de Madrid, entre alumnes de tercer i quart d'ESO. Hi van participar 50 centres de Catalunya i se n'espera els resultats.
- Nou mòdul d'avaluació del projecte de convivència: eines per fer una diagnosi de la situació, elaborar els plans i prendre decisions per afrontar el tema de la convivència.
- Altres eines de detecció:
 - Zoom it: qüestionari en línia per detectar assetjament.
 - B-resol: app que permet que observadors puguin comunicar el que han observat.
 - Go-app: qüestionari sobre clima de centre i una app que funciona com un botó de situació d'alarma.
 - Q-school risk: qüestionari en línia per detectar abús sexual.

Eines educatives

- Projecte de convivència: inserit al PEC, tots els centres l'han de tenir elaborat el març de 2020 i ha d'establir com es resolen els problemes de convivència i com s'adapten els protocols existents al seu context.
- Programa d'innovació #aquíprobullying: proporciona acompanyament als centres a través de mòduls formatius adreçats tant a l'alumnat com a les famílies, i inclou un pla de formació del professorat.

Els centres que s'hi apunten adquireixen el compromís d'elaborar un projecte de centre propi sobre assetjament.

- Programa Coeduca't, sobre educació afectivosexual.
- Programa Tenim la paraula!
- Programa Salut i Escola.
- Web Famílies: amb recursos de suport a les famílies, com ara guies per a l'assetjament i el ciberassetjament.
- Formació per al professorat, l'alumnat i les famílies enfocada a la prevenció.

Eines d'intervenció

- Comissió de Seguiment i control de casos als Serveis Centrals.
- Activació de protocols: tots els protocols tenen un apartat de detecció, un de prevenció i un d'intervenció. El protocol marc del Departament de Treball estableix que hi ha d'haver un delegat o delegada de protecció del menor a tots els centres de treball; en un centre educatiu ho són tots els professors i PAS. Es disposa del telèfon Infància respon (116 111), creat per acord de Govern.
- Unitat de suport a la convivència escolar: s'hi deriven les trucades que arriben al telèfon Infància respon i que tenen a veure amb l'àmbit educatiu. S'hi activen els protocols i les actuacions adequades a la situació.
- Programa de mediació escolar: vigent des de fa uns anys, molts centres resolen les situacions de conflicte no greus, que no impliquin violència, d'aquesta manera. S'ha format l'alumnat i el professorat.
- Pla d'Igualtat del sistema educatiu: pendent de revisió.

Els protocols, però, són insuficients sense un bon programa de formació i acompanyament a les víctimes, als infractors i als diversos actors implicats: famílies i docents, per tal d'aconseguir l'objectiu de centres educatius lliures de violència, que no són els que neguen els casos de violència, sinó els que garanteixen a les famílies que sabran com prevenir-los i abordar-los.

La reflexió sobre el problema de les violències exigeix identificar el denominador comú subjacent a totes: les relacions abusives i la reiteració i la durada en el temps. Sovint la concepció patriarcal de l'ordenament social impedeix que s'imposi una perspectiva de gènere que possibiliti unes relacions humanes igualitàries i inclusives.

L'especificitat i la gravetat d'algunes d'aquestes violències, que es poden produir sense que hi hagi una alteració de la convivència escolar, requereix un abordatge diferenciat. Per això s'ha elaborat protocols específics per a l'assetjament escolar de persones LGTBI, l'assetjament i el ciberassetjament entre iguals, el maltractament infantil i adolescent i la violència masclista entre l'alumnat, que són el màxim exponent de la vulneració de drets fonamentals.

Actualment, una de les línies de reflexió que hi ha obertes és el tractament d'aquests fenòmens. La posició de partida de les direccions generals esmentades més amunt és no abordar les violències més greus des dels paràmetres de la convivència quotidiana als centres, ja que, com s'ha apuntat, sovint tenen l'origen fora del centre i poden tenir lloc sense que la convivència es vegi afectada. Quan apareix la violència ja no hi ha convivència, perquè la violència l'ha trencada, i sovint es resolen per altres vies, com la judicial. El tractament diferenciat també permetria donar visibilitat al fet que als centres, com a la societat, hi ha violències i que s'estan prenent mesures per estar preparats per lluitar-hi.

El programa pilot No+violència masclista. Desemmascarem-la!, que s'ha iniciat com a formació d'alumnes, famílies i docents i s'anirà implantant en els tres anys vinents, pretén erradicar les formes de violència masclista i s'organitza en quatre mòduls formatius:

- Aproximar la coeducació i l'equitat de gènere
- Construir models alternatius de masculinitat i feminitat
- Les relacions afectives i sexuals saludables
- La tolerància zero davant la violència masclista i les relacions abusives.

Bona part del programa s'executa dins del currículum. La perspectiva de gènere, juntament amb la inclusivitat, s'han d'inserir en el currículum. La Moció 64/XII del Parlament de Catalunya, que recomana treballar per combatre la violència escolar, també feia aquest mandat.

Per la seva banda, el personal docent també ha de corregir algunes actituds, com ara evitar els exemples i el llenguatge heteropatriarcal i avançar cap a un model de resolució de conflictes que vagi més enllà del paradigma masculí dominat per una actitud resoluciva i ràpida i integri també l'escolta, la cura i l'acompanyament. Amb aquests propòsits s'ha iniciat la formació en coeducació, que es replicarà a tots els centres, perquè en tots hi hagi un o una docent referent de coeducació.

També és important conscienciar docents i famílies sobre la tasca d'acompanyament que han de fer per lluitar contra la desinformació i alguns continguts com ara violència, pornografia, publicitat enganyosa, etc., que els joves poden trobar a la xarxa, un dels espais de trobada i de formació de la personalitat més importants entre aquest col·lectiu.

Contra aquesta visió del tracte diferenciat que sostenen les dues direccions generals implicades, hi ha altres persones que sostenen que aquestes problemàtiques més greus són només una part de la convivència que, amb els seus valors d'aprendre a viure i conviure, la cura de l'altre, el respecte a l'altre, el reconeixement, el foment de la participació en la presa de decisions, etc., ja inclou els primers, almenys en l'aspecte preventiu. El canvi de valors, paradigmes i models, per avançar cap d'altres més igualitaris impregna tot el currículum i s'ha de treballar de manera transversal.

Sigui com sigui, el que s'acaba evidenciant és que l'escola no pot fer sola tota aquesta tasca d'educació en valors i caldrà la coordinació amb agents externs, entre els quals destaquen els que estan inclosos en els plans d'entorn i que constitueixen la dimensió comunitària de l'educació. De fet el projecte de convivència del centre hauria de tenir l'horitzó d'esdevenir un projecte de convivència comunitària, pel caràcter holístic d'aquest aspecte educatiu.

3.2. El projecte de convivència, els plans educatius d'entorn i el Servei d'Orientació d'Àmbit Comunitari

La Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació, estableix que tots els membres de la comunitat escolar tenen el dret a conviure en un bon clima escolar i el deure de facilitar-lo i la Resolució ENS/585/2017, de 17 de març, estableix que tots els centres han d'elaborar un projecte de convivència en el marc del seu projecte educatiu.

El projecte de convivència, d'obligada implementació als centres durant el curs escolar 2019-2020, forma part del projecte educatiu de centre i s'ha d'estructurar en tres grans blocs: valors i actituds, resolució de conflictes i marc organitzatiu. El projecte ha de recollir les mesures de promoció de la convivència, els mecanismes i les fórmules per a la resolució pacífica i positiva dels conflictes, especialment la mediació, així com els processos i les mesures d'intervenció educativa aplicables en cas d'incompliment de les normes d'organització i funcionament del centre, i ha de tenir en compte els àmbits d'aula, de centre i de l'entorn.

Els objectius del projecte de convivència, tal com s'estableixen al document d'organització i gestió de centres per al curs 2019-2020, *Convivència i clima escolar*, són els següents:

- Assegurar i garantir la participació, la implicació i el compromís de tota la comunitat escolar.
- Ajudar cada alumne a relacionar-se amb si mateix, amb els altres i amb el món.
- Potenciar l'equitat i el respecte a la diversitat dels alumnes en un marc de valors compartits.
- Fomentar la mediació escolar i la cultura del diàleg com a eina bàsica en la gestió del conflicte.
- Fomentar una cultura de la pau i la no-violència, juntament amb els valors que fan possible preservar i enriquir la vida de totes les persones.

El projecte de convivència s'ha de veure com una oportunitat per millorar partint de la realitat dels centres. Una realitat que cada vegada és més complexa a causa de la coexistència d'identitats de múltiples pertinences i la dificultat d'aconseguir que aquestes pertinences, com ara la cultura d'origen i la d'acollida, no es visquin com contradictòries. L'educació és un procés de socialització en el qual la família juga un paper clau. La diversitat creixent de famílies i de valors en la nostra societat fa que els ideals compartits siguin cada vegada menys i posa de manifest la complexitat de la gestió de la convivència als centres educatius.

El projecte de convivència ha de promoure la participació i el compromís de l'alumnat, famílies i docents i inclou tres nivells d'acció:

- Valors i actituds, que s'han de materialitzar en actuacions.
- Organització de centre.
- Resolució de conflictes, d'acord amb uns protocols que el document estableix.

Ara bé, no n'hi ha prou amb un model que propugni la tolerància sinó que cal anar més enllà i assolir un ple reconeixement de l'altra persona i de la seva experiència. Només així es podrà aconseguir una millora global del que es coneix com a "clima de centre".

El projecte de convivència, coherent amb la resta de polítiques educatives actuals i que ha de ser participatiu per a tota la comunitat educativa, s'ha d'implementar a l'aula, al centre i a l'entorn, ja que hi ha molts conflictes que, tot i manifestar-se dins el marc del centre educatiu, tenen l'origen en l'entorn. L'absentisme escolar n'és un exemple clar.

De fet, aquest és un dels reptes que assumeixen els nous plans educatius d'entorn, que tenen com a objectiu general l'èxit educatiu, entès com la capacitat de disposar d'eines per afrontar tots els àmbits de la vida, professionals i personals; és a dir, el sistema ha d'ajudar les persones a desenvolupar-se en la seva vida personal. Per això prenen com a indicador el nombre d'alumnes que han abandonat l'educació abans dels 20 anys. Els nous plans d'entorn pretenen eixamplar la seva actuació, abraçant des dels 0 als 20 anys, a través d'un servei d'orientació i assessorament que hauria de garantir que ningú no quedi despenjat abans dels 20 anys, especialment l'alumnat en situació de risc. També es preveu un pla preventiu entre els 0 i els 3 anys, una oferta d'espais familiars i la coordinació entre diferents serveis. Aquest plantejament nou dels plans d'entorn enllaça amb altres mesures de millora que s'estan impulsant, com ara el projecte de convivència, que s'ha d'implementar en 720 centres.

Actualment hi ha 128 plans d'entorn en 109 municipis, amb prop de 1.300 centres i gairebé 400.000 alumnes participants. L'avaluació que se n'ha fet ha estat molt positiva i ha palesat millores pel que fa a la convivència, els resultats acadèmics, la llengua i altres aspectes.

Per la seva banda, el Servei d'Orientació d'Àmbit Comunitari (SOAC) dinamitza els plans d'acció tutorial i l'orientació als centres. El SOAC no intervé directament amb alumnes fins al final de l'etapa d'educació obligatòria. L'alumne o alumna que no es gradua o es valora com d'alt risc, als 16 anys, és tutelat pel SOAC. La tutela és l'acompanyament d'aquest alumne o alumna fins al recurs que s'ha valorat com a més convenient per a ell o ella. Aquest acompanyament es fa fins que disposi d'una titulació que li permeti la inserció al món laboral. El SOAC inclou una assessoria LIC (llengua, interculturalitat i cohesió social) a dedicació completa dintre del pla educatiu d'entorn (PEE), un tècnic o tècnica del SOAC i un tècnic o tècnica d'integració social (TIS) al mateix centre educatiu.

3.3. Aprenentatge servei i servei comunitari

Els valors s'han de concretar en pràctiques o activitats que activin les competències, que s'han de facilitar a l'aula, al centre, a l'entorn i en la relació interpersonal. A l'aula, el currículum ha d'incorporar temes controvertits en matèries com cultura i valors ètics, ciències o religió. El document *Convivre (amb la polarització) als centres educatius*, elaborat per Escola de Cultura de Pau, i els recursos que l'acompanyen podrien ser un exemple de bones pràctiques convivencials a l'aula. D'altra banda, el clima de centre ha

de propiciar la participació, la vida de grup i la cura de l'altre, especialment en les activitats de tutoria i assemblea de classe. Quant a l'entorn, l'aprenentatge servei i el servei comunitari milloren la convivència als centres i l'autoestima de l'alumnat. Finalment, pel que fa a les relacions interpersonals, té una especial rellevància el paper de la persona que acull l'alumnat i que en farà l'acompanyament posterior.

L'aprenentatge servei (ApS) és un tipus d'activitat educativa que empra una metodologia que combina l'aprenentatge de continguts, competències i valors amb el servei a la comunitat. Les activitats d'aprenentatge servei són accions que tenen un sentit personal i social i que contribueixen al creixement personal i a la transformació social. Parteixen de l'actitud crítica cap al que és inacceptable des d'un punt de vista moral, exigeixen compromís per implicar-se en la recerca de solucions a través de la cooperació i pretenen desenvolupar en l'alumnat la consciència cívica sobre les causes dels problemes.

3.4. Organització democràtica dels centres: òrgans col·legiats i participació d'alumnes

A banda de la via formal de què disposa l'alumnat per informar-se i fer arribar la seva aportació als assumptes del centre, que és la seva representació al consell escolar de centre, una de les maneres de fomentar la convivència als centres és mitjançant la participació de la comunitat educativa, i molt especialment de l'alumnat, en la gestió del dia a dia i en la presa de decisions. Fomentar la participació des de l'educació ha estat identificat com una necessitat estratègica per a la formació dels infants i els joves en els principis de la democràcia com a subjectes actius de drets polítics.

Actualment hi ha engegat el programa Delegats i delegades 3D, de l'Agència Catalana de Joventut (Departament de Treball, Afers Socials i Famílies), i s'acaba de cloure el projecte Participem, de la Sub-direcció General de Participació Ciutadana (Departament d'Acció Exterior, Relacions Institucionals i Transparència). També ha finalitzat el procés participatiu de menjadors escolars, que ha permès als infants fer les seves aportacions a un procés participatiu real de codisseny de propostes basat en la informació, la deliberació i la reflexió.

Delegats i delegades en 3D és un programa d'intervenció a l'aula, que no modifica les estructures del centre, per fomentar la cultura participativa entre l'alumnat mitjançant un projecte escollit per l'alumnat i implantat de manera participativa, que requerirà que l'alumnat debati, s'organitzi, assumeixi tasques i prengui decisions de manera conjunta. Els seus objectius són: reforçar la tasca dels delegats i delegades com a interlocutors i dinamitzadors de l'aula, adquirir o millorar les competències de l'alumnat i el professorat en coneixements, procediments i actituds per treballar i organitzar-se de manera participativa, fomentar el rol actiu de l'alumnat en la presa de decisions que l'afectin i millorar la qualitat de la participació al centre.

El programa s'adreça a tots els centres d'educació secundària, públics i privats concertats, que compleixin els requisits d'implicació i disponibilitat del professorat, la direcció i l'alumnat per poder fer una planificació i garantir una dedicació mínima al projecte; de recursos necessaris i coordinació dels diferents agents, i d'aprofitament dels assessoraments i continuïtat de la pràctica participativa a l'aula.

Delegats i delegades en 3D es desenvolupa en cinc fases durant un curs escolar:

- Introducció al 3D i a la participació
- Elecció de projectes
- Planificació del projecte participatiu
- Realització del projecte participatiu
- Avaluació
- Continuïtat.

Cada fase consta d'una part més formativa, l'assessorament als tutors i tutores i als delegats i delegades, sobre eines que podran aplicar a l'aula, i una altra de més pràctica. A més a més, també hi ha una aplicació en línia on es pot fer el seguiment del programa, relacionar-se amb altres agents que hi participin i disposar dels materials pedagògics.

L'Agència de Catalana de Joventut proposa que el Departament d'Educació es faci seu el programa i ja no sigui liderat per l'Agència. També demana que es faci recerca per tenir inputs objectius, ja que la percepció és que la situació de la participació als centres educatius ha evolucionat des dels últims estudis que es van fer el 2007-2008. Es buscarà la col·laboració d'altres professionals i la participació de l'alumnat, ja que dins la mateixa recerca es vol que hi hagi algun tipus de procés participatiu. Aquesta demanda es vehicularà a través del Grup de Treball de Participació, que ha iniciat els treballs aquest curs 2019-2020, en el qual la Secretaria del Consell Escolar de Catalunya participa amb dos membres.

El projecte Participem, de la Sub-direcció General de Participació Ciutadana, té com a objectius fomentar la participació democràtica a les escoles en qüestions que afecten directament l'alumnat, incidir en les polítiques públiques de la Generalitat i repensar l'espai de migdia en el conjunt del centre educatiu. És un projecte pilot que s'ha dut a terme a cinc escoles, entre les quals hi ha una escola rural i un centre d'alta complexitat, que es desenvolupa en sis fases: un qüestionari sobre l'estat de la participació a cada centre, diagnòsi, treball amb el claustre i l'equip directiu, disseny de la participació de l'alumnat, sessió participativa i valoració i proposta d'altres processos participatius. El procés participatiu sobre menjadors escolars ha de ser el punt d'arrencada de l'impuls que es vol donar a la participació de l'alumnat en la vida del centre.

3.5. Mossos d'Esquadra

La Policia de la Generalitat – Mossos d'Esquadra (PG-ME) és un altre dels actors que amb les seves accions de prevenció, formació i intervenció als centres incideix en la qüestió de la convivència. El 2006 es va elaborar el Protocol de bandes juvenils, que el 2016 es va convertir en el Protocol de prevenció, detecció i intervenció de processos de radicalització als centres educatius conduents a conductes violentes (PRODERAE), que inclou la radicalització islamista i els extremismes del signe que siguin. Per combatre aquests grups radicals, que no tenen com a finalitat guanyar diners sinó l'exercici de la violència, cal un gran coneixement dels fenòmens i dels seus entorns, i això només és possible amb l'intercanvi d'experiències i de coneixements que proporciona el treball en xarxa amb municipis, experts, universitats, centres educatius, etc. En l'àmbit educatiu es concreta en prevenció i detecció de conductes d'odi i discriminació, per a les quals existeix també un protocol específic, i de processos incipients de radicalització. Tant els protocols com la formació van adreçats als equips directius. Molts dels casos que s'investiguen s'acaben descartant i aquest fet és positiu perquè evita l'estigmatització del jove implicat. Un altre factor important per lluitar contra aquesta estigmatització és fomentar el coneixement d'aquests fenòmens entre els diferents sectors de la comunitat educativa.

Per la seva banda, l'Àrea Tècnica de Proximitat i Seguretat Ciutadana va iniciar el 2009 un programa operatiu específic per a centres educatius, amb l'objectiu de garantir la seguretat d'infants i joves tant a l'interior com a l'exterior dels centres, treballant conjuntament amb la comunitat educativa i altres actors socials.

A més del treball diari per prevenir els fets delictius i millorar la seguretat, es duen a terme també diversos tipus d'intervencions en centres d'educació especial, infantil, primària, secundària, batxillerat i formació professional de grau mitjà. Aquestes accions consisteixen en presentacions sobre diverses temàtiques, visites a les dependències policials, tallers i assessorament i resolució d'altres incidències que puguin tenir lloc tant en l'entorn de l'educació reglada com en altres entorns de l'àmbit municipal relacionats amb el lleure educatiu, com poden ser casals, esplais, clubs esportius o associacions de joves. L'Oficina de Relació amb la Comunitat (ORC) és la interlocutora i el referent principal amb el teixit social, educatiu i cultural del seu municipi, per generar confiança entre la policia i la ciutadania.

Les accions que duen a terme les ORC i les unitats regionals de proximitat i atenció a la ciutadania (URPAC) són: relacions amb el Departament d'Educació o altres organismes relacionats amb menors; planificació i seguiment de les activitats amb entitats de joves; taules de treball i coordinació regionals i locals; organització de visites a les comissaries de la PG-ME; participació a les xarxes socials corporatives facilitant consells, informació i canals de contacte; patrullatge de proximitat en horari d'entrada i sortida per prevenir fets delictius (venda de substàncies, baralles, etc.); contactes d'atenció amb persones que treballen amb infants i joves per recollir informació i assessorar sobre riscos; presentacions de caràcter preventiu per informar sobre el marc legal i les situacions de risc als infants, joves, professionals i famílies, i tallers i el projecte Internet Segura de tu a tu.

Aquests tres últims tipus d'intervencions tenen formats metodològicament diferenciats. Les presentacions són explicacions amb exemples i consells sobre seguretat viària: normativa de trànsit i consells de seguretat; drogues i legislació, com ara definició de droga, drogues legals i il·legals, efectes en l'organisme, proves d'alcoholèmia, drogo test i marc legal. El projecte Internet Segura de tu a tu inclou consells de seguretat per navegar per la xarxa; ciberassetjament; història dels Mossos d'Esquadra; situacions de risc per a joves, marc legislatiu en l'àmbit de menors, consums de drogues i alcohol, actes vandàlics, consells de seguretat sobre ciclomotors i motocicletes. Quant a la violència masclista, s'informa sobre els indicadors de maltractament i els recursos per a les víctimes.

Els tallers utilitzen una metodologia més dinàmica i participativa perquè l'alumnat pugui interioritzar i raonar sobre els diversos temes que es tracten i pugui extreure les seves pròpies conclusions de manera guiada per l'agent policial. Els tallers que s'ofereixen actualment són:

- Taller d'odi i discriminació: s'explica aquesta tipologia de conflictes i a través de tres casos pràctics es reflexiona sobre situacions on queden reflectits; es treballa també l'àmbit de l'assetjament escolar informant de com detectar-lo i què fer en cas que algú en sigui víctima. Tots els materials han estat supervisats i aprovats pel fiscal especial de delictes d'odi de Barcelona.
- Taller Unitat Canina de tu a tu: activitat que realitza la Unitat Canina per donar-se a conèixer i fer una activitat amb els gossos per millorar la qualitat de vida de les persones amb discapacitat mitjançant el vincle que es crea amb l'animal i la interacció entre l'agent policial i la persona amb discapacitat.
- Taller Share: a través del comentari d'un vídeo, es tracta la responsabilitat penal, la pressió de grup, la importància de la personalitat pròpia, l'empatia, el lideratge positiu i negatiu, l'autoestima, l'autoprotecció, els límits del consentiment digital i la reputació digital, les conductes de risc i l'autoprotecció a la xarxa i la importància de comunicar o compartir els problemes.

El projecte Internet Segura de tu a tu consisteix en una formació de la PG-ME a alumnes de tercer de secundària, que després transmetran aquests coneixements als seus companys més joves de primer de secundària. A més, aquests joves formadors esdevenen referents i assessors per a tot l'alumnat del centre durant el curs escolar. Per tal de donar suport a aquest projecte, mares, pares i docents també reben una sessió informativa. En finalitzar el curs escolar, cada jove formador rep un diploma a la jornada de cloenda del projecte. Actualment s'ofereix amb el format Internet Segura de tu a tu, sobre l'ús d'Internet i les xarxes socials, i properament, en fase de prova, amb el format Diversitat de tu a tu, sobre l'odi i la discriminació.

La major part dels serveis on es requereix la intervenció de la PG-ME són d'assessorament i prevenció i fan referència a temes relacionats amb el consum de substàncies a l'entorn escolar, l'assetjament entre iguals i els conflictes derivats de l'ús de les xarxes socials. Els Mossos d'Esquadra ja no figuren en l'última versió del Protocol per a la prevenció, detecció i intervenció davant l'assetjament i el ciberassetjament entre iguals, i potser seria recomanable que formessin part de l'equip de valoració. La relació amb els centres educatius és fluida i àgil i hi ha un bon nivell d'entesa, col·laboració i comunicació.

No s'ha detectat un augment ni una disminució significatives en cap aspecte dels conflictes tractats que sigui atribuïble a canvis introduïts en el sistema educatiu com la jornada contínua o les tecnologies digitals.

4. Algunes experiències

4.1. Una experiència d'intervenció en conflictes de convivència

L'assessor o assessora LIC dels centres educatius pot dur a terme intervencions d'assessorament i modelatge amb docents, proposant activitats, metodologies, materials i dinàmiques amb l'objectiu d'aportar la seva expertesa i els seus recursos a la resolució positiva de conflictes. L'actuació ha de tenir en compte que els darrers anys el món del jovent ha canviat, fonamentalment en tres aspectes, i que aquests canvis han generat al seu torn noves modalitats de conflictes o n'han redimensionat els ja existents:

- La introducció massiva de tecnologies mòbils i les facilitats comunicatives que possibiliten.
- Una adolescència avançada, sobretot en consums de substàncies i sexualitat.
- Una consciència molt arrelada dels propis drets en els joves.

L'evolució dels conflictes els últims anys ha comportat també una renovació en la manera de tractar-los que, tot i que encara és massa punitiva i sermonejadora, incorpora cada vegada més les pràctiques restauratives, la cultura de la cura i de l'ajuda i té en compte que l'objectiu final és garantir i millorar el clima de centre.

Alguns dels criteris que han de guiar la intervenció del personal docent en conflictes de convivència són:

- Reconèixer l'existència d'un problema de convivència com a fet normalitzat dintre de tot grup humà. La lluita per la matrícula fa que els centres competeixin entre si i no reconeguin els conflictes que tenen. Caldria fer valer els sistemes de resolució de conflictes com una marca de qualitat dins l'ideari de centre i en jornades de portes obertes.
- Entendre'l com una oportunitat per créixer i construir comunitat.
- Treballar-lo a partir d'activitats que fomentin els valors de la pau, la democràcia, la justícia, la igualtat i la inclusió.
- Establir vincles entre el conflicte a tractar i les competències i continguts clau dels diferents àmbits. El conflicte té una dimensió educativa que va més enllà dels fets que tenen lloc a l'aula i al centre.
- No estigmatitzar. La dinàmica a l'aula ha de portar a reconèixer que tothom ha fet tots els papers que s'identifiquen en un cicle conflictiu: agressor, espectador, víctima, etc., i que el que cal és transformar els valors negatius, que han dut un grup d'alumnes a adoptar un rol determinat, en valors positius, que el portin a jugar un paper decisiu en la resolució del conflicte. Darrere d'aquesta metodologia de tractament dels conflictes hi ha la teoria dels estadis morals de Kohlberg, que recull una progressió en el desenvolupament moral de l'individu.
- Cal diferenciar les intervencions dels professionals, sobretot en el llenguatge que s'utilitza, segons l'edat de l'alumnat. Amb alumnes més grans es pot introduir un component més reflexiu i analitzar amb quins valors estan construint l'"edifici" de la convivència.
- És bo que hi hagi mestres/professors a l'aula durant la seva intervenció.
- Les sessions tindran continguts i activitats diferents i inclouran la reflexió guiada per preguntes com: quins problemes tens a la classe? Què creus que han de fer els altres? Què creus que has de fer tu? Què creus que han de fer els mestres?

4.2. Servei de Mediació Comunitària de l'Hospitalet de Llobregat

El Servei de Mediació Comunitària de l'Hospitalet de Llobregat es va crear el 2006 i va representar un model de suport a la gestió dels conflictes dins i en l'entorn dels centres educatius que s'ha acabat exportant a altres municipis.

La resolució de conflictes implica comprendre que no hi ha distinció entre dins i fora del centre i que també cal incorporar-hi l'àmbit virtual. En general els plans educatius d'entorn han contribuït a visibilitzar aquesta realitat. Moltes de les baralles que es donen als centres educatius tenen l'origen durant les hores i als espais externs del centre. En aquest sentit, Pere Led ha elaborat un estudi on mostra que el 80% dels conflictes als centres s'han iniciat en els desplaçaments entre el domicili i el centre o en el mateix domicili de l'alumne o alumna. Aquesta no pot ser una excusa perquè la comunitat educativa, i especialment els docents, no s'involucrin en la resolució. En aquesta gestió és absolutament necessari comptar amb l'aportació en recursos i coneixement d'altres agents com Mossos d'Esquadra o la Inspecció d'Educació. En qualsevol cas, les eines d'intervenció són la mediació i les pràctiques restauratives.

Així mateix, cal posar en valor la tasca que han dut a terme els mediadors escolars (alumnes mediadors), permetent fins i tot en algunes ocasions estratègies de comediació amb els mediadors comunitaris del Servei, que actualment es troba en una situació que cal repensar i tornar a impulsar ja que els sistemes de mediació entre iguals són els que millor funcionen.

La mediació escolar que funciona a Catalunya des dels anys noranta ha estat una estratègia per gestionar la convivència i la resolució de determinats conflictes. Actualment queda inclosa dintre del projecte de convivència del centre. Alguns dels beneficis que ha comportat han estat la disminució del nombre de conflictes, la millora d'habilitats com l'autoregulació, una resolució més ràpida i menys costosa, en recursos i emocionalment, dels conflictes, el desenvolupament d'activitats cooperatives, la millora de l'autoestima, la identificació i el respecte vers els sentiments, les necessitats i els valors propis i dels altres, així com el desenvolupament del pensament crític. També ha resultat ser una bona mesura preventiva de nous conflictes i ha ajudat a crear un clima de diàleg.

Tanmateix, les debilitats que actualment es detecten en la mediació escolar són les següents:

- a) Massa sovint l'impuls de la mediació als centres depèn de la bona voluntat del professorat, i aquest fet li confereix molta fragilitat.
- b) Actualment no està coberta la formació dels mediadors escolars.
- c) Cal establir amb quins criteris s'escullen els alumnes mediadors.

Tot i així, gràcies als mediadors escolars, que no reben el reconeixement social que es mereixerien, hi ha conflictes que troben la solució al mateix centre. Moltes vegades els mediadors escolars acumulen molta formació i experiència i caldria aprofitar aquest capital. Amb aquest objectiu, a l'Hospitalet de Llobregat s'està impulsant un projecte de "mediadors naturals" o mediadors voluntaris de la ciutat, que podrien col·laborar amb els mediadors comunitaris del Servei.

En alguns tipus de conflictes la mediació no serveix. La raó pot ser el tipus de conflicte, com l'assetjament, la violència de gènere, el racisme o la xenofòbia. També pot ser per la tipologia de l'alumnat, quan es tracta d'alumnes d'educació especial, amb diversitat funcional o quan hi ha una gran diferència d'edat entre els alumnes implicats. En alguns d'aquests casos es poden aplicar pràctiques restauratives. El Servei de Mediació Comunitària col·labora amb el centre en casos greus a petició de la direcció i del personal de psicopedagogia de l'EAP, i ofereix una intervenció de 20 hores amb els alumnes afectats. En els últims temps s'ha observat una disminució de la demanda d'intervencions en aquests casos, que s'atribueix a la formació que s'ha dut a terme entre el professorat de primària i secundària, que dota d'eines aquest col·lectiu per detectar el conflicte i intervenir-hi en estadis molt incipients.

Les pràctiques restauratives no signifiquen treure valor a la normativa, perquè l'ús estricte d'aquesta última no genera cap satisfacció, fins i tot pot generar més conflictes. Per exemple, en el cas d'una expulsió d'un alumne o alumna, la seva reincorporació a l'aula hauria d'anar precedida d'alguna mesura restaura-

tiva o acció educativa. En els casos en què s'ha fet, s'ha pogut observar que genera benestar en l'alumne o alumna i en el professor o professora i augmenta el rendiment escolar. L'element restauratiu ha d'acompanyar la normativa.

4.3. Programa Centres per la Convivència de Santa Coloma de Gramenet

Es tracta d'un programa socioeducatiu de la Xarxa de Transmissió de Valors i Missatges Positius del Servei de Convivència de l'Ajuntament en col·laboració amb els serveis d'Educació, Salut i el CIRD i els centres públics de secundària, que té com a objectiu impulsar la convivència positiva als centres educatius a través de l'intercanvi i la participació de tots els agents de la comunitat educativa. La xarxa articulada a través d'aquest programa proporciona un espai de reflexió i intercanvi de coneixement i de bones pràctiques i dona suport als centres en l'elaboració dels plans de convivència.

Les estratègies utilitzades tenen com a principis la transformació dels conflictes en oportunitats d'aprenentatge, la construcció d'un relat en positiu, intercultural, interseccional, divers, antiracista i feminista, i el treball en xarxa. Aquestes estratègies requereixen fomentar la participació en les estructures que gestionen la convivència; nous formats de comunicació i creació per a la sensibilització; nous models de servei comunitari; una metodologia de pràctiques restauratives; la construcció d'una xarxa de coneixement; l'obertura de noves vies de participació comunitària; la formació del professorat i l'alumnat en prevenció i transformació dels conflictes; l'avaluació de l'impacte i mecanismes per garantir la sostenibilitat del programa mitjançant la implicació de tota la comunitat.

Al començament, el programa, que s'anomenava Certamen per la Convivència i els Drets Civils, consistia en la participació d'un grup classe que el centre escollia segons les necessitats de convivència, en un premi mitjançant l'elaboració d'una memòria i un producte audiovisual, que permetia introduir els joves en l'ús positiu dels dispositius mòbils, que eren avaluats per un tribunal. El 2011 les persones del Servei de Convivència, integrat per professionals de diverses branques com la psicologia, l'antropologia o l'educació social, comencen a intervenir directament en els centres de secundària aportant recursos de formació, documentació i informació. El Servei, al seu torn, s'ocupa del manteniment i la sostenibilitat del programa. Entre el 2011 i el 2017 es van oferir 560 tallers amb 840 hores de formació a alumnes sobre temàtiques com ara convivència, gènere, violència masclista, prejudicis i estereotips, identitat, assetjament escolar, seguretat a la xarxa, valors, diversitat sexual, apadrinament o discriminació. També es van oferir 35 tallers al professorat, amb 70 hores de formació.

La resolució del Departament d'Ensenyament ENS/585/2917, que obliga els centres a elaborar un projecte de convivència, va fer canviar l'enfocament d'aquest programa, que va evolucionar cap a una xarxa d'intercanvi d'estratègies amb la participació de l'alumnat, el professorat responsable de convivència, les direccions dels centres i altres agents educatius com la policia local, les biblioteques o els centres oberts. Aquest procés participatiu orienta el model Centres per la Convivència, que té els àmbits d'actuació següents: creació i implementació d'equips i instruments de gestió positiva de conflictes, participació i representació de l'alumnat, necessitats formatives d'alumnat i professorat i incorporació de l'entorn. Al llarg del curs 2017-2018 es va consolidar el programa de formació i sensibilització de l'alumnat i el professorat i es van organitzar tres sessions de treball amb el professorat responsable dels equips de mediació escolar dels centres públics de secundària. Durant aquell curs es van oferir 32 tallers, amb un total de 48 hores de formació, als quals van participar 25 docents i 212 alumnes. A les sessions de treball van participar 68 alumnes i 54 docents. També s'ofereix acompanyament, formació, suport i sensibilització als centres perquè puguin constituir els seus propis equips de mediació escolar. Es detecta també la necessitat de col·laborar amb el Servei de Salut Comunitària de l'Ajuntament, per un augment considerable de les necessitats en salut mental dels joves, sobretot per casos d'addicció a les pantalles, com també la necessitat de treballar sobre l'estigma social que els problemes de salut mental poden comportar per a les persones afectades.

El curs 2018-2019 el grup de treball Centres per la Convivència, de coordinació del professorat, va esdevenir un espai d'intercanvi per dissenyar els plans de convivència. També es va organitzar la primera sessió

de treball de Joves en Xarxa, amb la participació d'un centenar d'alumnes en taules de diàleg sobre mediació i gestió positiva del conflicte, abordatge dels rumors i com afecten la convivència al centre, participació de l'alumnat al centre, creació d'una xarxa d'intercanvi i col·laboració entre els centres, el conflicte dins i fora del centre, interculturalitat, convivència positiva o relació amb l'entorn. Durant aquest curs es van oferir 46 tallers, amb 63 hores de formació, als quals van participar 746 alumnes.

A partir del curs 2019-2020, es fixen uns objectius de futur:

- La creació d'un discurs en positiu al voltant de la convivència, la interculturalitat, el respecte a la diversitat i la inclusió.
- La implicació de tots els centres en un model d'intervenció de ciutat que potencia figures de confiança com mediadors, delegats o padrins.
- L'organització d'una jornada de presentació del programa i lliurament als centres de les plaques identificatives com a "centres per la convivència" i la consolidació d'estructures de representació de l'alumnat per establir el calendari de trobades.
- El disseny d'accions conjuntes de sensibilització i intercanvi de projectes i activitats.
- La millora dels plans d'acció tutorial en els aspectes de la gestió de les emocions i el funcionament del grup.
- L'elaboració de nous projectes de servei comunitari que potenciïn la connexió amb la comunitat i la coordinació amb altres serveis municipals per ajustar l'oferta formativa a les necessitats dels centres educatius.

També es donarà un nou impuls al pla de comunicació per tal de millorar la difusió del Servei de Convivència a través de la transmissió de valors i missatges en favor de la convivència i la lluita contra la desinformació i els rumors.

4.4. Projecte Enxaneta (Vic)

El projecte Enxaneta, impulsat inicialment pel Consell Comarcal d'Osona el curs 2015-2016, amb el suport del Grup de Recerca Educativa de la UVic (GREUV) encapçalat per Jordi Collet, professor de la Facultat d'Educació de la UVic, té l'objectiu de combatre el fracàs escolar, que s'estima en un 20% a la comarca, i d'aconseguir que l'alumnat de l'etapa de 6 a 10 anys passi de cicle amb les competències assolides.

Enxaneta s'adreça a alumnes d'entre primer i quart curs de primària i pretén detectar precoçment la desafecció acadèmica dels infants i implicar les famílies en el reforç escolar de les matèries instrumentals i en algunes de les sortides programades per les àrees curriculars. Aquesta implicació de l'entorn familiar en forma de compromís és condició imprescindible per poder participar al programa.

El projecte dota els centres d'un mentor o mentora que ofereix suport en la preparació d'activitats socio-educatives al marge dels deures que l'escola pugui posar. Aquestes activitats, dotades d'una gran flexibilitat per ajustar-se a les necessitats de cada alumne en concret, i la càrrega emocional que comporten, fomenten, d'una banda, la motivació dels infants i, de l'altra, empoderen les famílies ensenyant-les a acompanyar els fills i filles mitjançant la realització de tasques escolars.

El projecte Enxaneta ha estat exportat amb altres denominacions i algunes variacions a diverses ciutats i territoris, i d'altres s'hi han interessat. Per exemple, el programa Èxit, a la ciutat de Barcelona, també incideix en el reforç escolar amb les diferències que es fan amb alumnes de cinquè i sisè de primària i primer i segon de secundària, les activitats es fan a l'institut al qual està adscrita l'escola de primària i els acompanyants són exalumnes de l'institut i no famílies. Els objectius, no obstant això, són els mateixos: millorar els aprenentatges bàsics, acompanyar l'alumnat en el pas de cicle i crear un clima de confiança i bona entesa que motivi els infants.

4.5. Escola Animal: un projecte d'educació en l'empatia

Escola Animal és un projecte educatiu de l'Associació Liberal, una ONG fundada el 2004 a Barcelona que, gràcies al projecte municipal de Sabadell Construint Ciutat, de pressupostos participatius de 2018, ha dut a terme programes d'educació en l'empatia a través de la relació amb animals en diverses escoles de primària de Sabadell. Aquestes intervencions parteixen de les constatacions següents:

- Des del segle XIX molts humans viuen atrapats en la “bombolla antropocèntrica”, allunyats de la natura que els envolta. Actualment, la ciència, amb els descobriments sobre les diferents capacitats sentents, pot contribuir a fer abandonar aquest paradigma antropocèntric i especista i servir de base a noves pràctiques socials i polítiques amb l'objectiu de formar societats més inclusives i solidàries.
- Estudis recents han posat de manifest que la violència cap a les dones, els infants i els animals es comet de manera conjunta i combinada. La violència és, doncs, un *modus operandi*, o sigui un patró de conducta, que s'exerceix contra aquells que han estat col·locats en una situació de vulnerabilitat. Per tant, cal desenvolupar polítiques i actuacions més eficients a l'hora de detectar i prevenir la violència abordant-la d'una manera més integral.
- Les conductes violentes es produeixen quan no es tenen en compte els sentiments dels altres. Per això, els programes enfocats a erradicar-les se centren a promoure l'empatia i parteixen de la hipòtesi que l'infant que sigui capaç de respectar els animals també respectarà els altres éssers humans. L'empatia és una emoció bàsica que consisteix en la capacitat d'identificar, comprendre i compartir les emocions dels altres. L'empatia afavoreix les conductes prosocials de cura i recerca del benestar dels altres, mentre que la manca d'empatia està darrera de conductes com l'assetjament, la violència de gènere, el vandalisme o la discriminació dels immigrants. Si una persona és capaç de sentir empatia i preveure les conseqüències de les seves accions en els altres, disminuiran les possibilitats que vulgui fer-los mal i augmentaran les de voler-los ajudar.

A partir d'aquí, s'han dissenyat i dut a terme de manera experimental quatre programes educatius: Làmina Animal, Belles Bèsties, Fauna i Plora i Convivència Responsable, que es poden consultar a www.escolanimal.org.

4.6. Altres programes de convivència

A les experiències de centres o municipis caldria afegir l'existència de programes que treballen la convivència institucional als centres educatius. Alguns d'aquests programes, finançats des de l'àmbit públic o privat, són els següents:

- TEI: tutoria entre iguals. Dissenyat per Andrés González Bellido, funciona des del 2003 i treballa per una escola inclusiva i no violenta, i fomenta les relacions entre iguals amb l'objectiu de millorar el clima i la cultura de centres de primària i secundària en convivència i l'evitació del conflicte i les violències. Es basa en la tutorització emocional entre iguals i té com a pilars bàsics el respecte, l'empatia i el compromís. Tant a primària com a secundària, els alumnes més grans tutoritzen alumnes dos anys menors que ells. Els centres integrats en la Xarxa de Centres TEI Tolerància Zero comparteixen iniciatives, materials i bones pràctiques en la prevenció de la violència i l'assetjament escolar.
- “#aquiproubullying”: programa del Departament d'Educació que proporciona formació, estratègies i recursos als centres educatius per elaborar un projecte de prevenció, detecció i intervenció en casos d'assetjament. Tota la comunitat escolar es responsabilitza d'aquestes actuacions i l'alumnat actua com a observador i agent actiu. Alhora adquireix els valors propis de la competència social i ciutadana.
- KIVA: programa contra l'assetjament escolar del Ministeri d'Educació de Finlàndia que funciona des del 2006. L'aplicació del programa ha demostrat que la reducció dels casos d'assetjament millora la motivació i els resultats acadèmics de l'alumnat. El 90% de les escoles fineses han implementat aquest programa i actualment està disponible per a escoles de tot el món. El programa forma el personal docent en les estratègies i eines bàsiques per prevenir casos d'assetjament, intervenir-hi i fer-ne el seguiment; ajuda l'alumnat a reconèixer els seus propis sentiments i els dels seus companys i a reforçar els seu sistema de valors, i ofereix a les famílies informació sobre l'assetjament i els dona pautes perquè puguin identificar-lo i tenir un paper clau en la comunicació escola-casa.

- Sentinelles et Référents: programa per lluitar contra l'assetjament escolar, desenvolupat i implementat a França, que posa el focus d'atenció en els alumnes observadors més que no pas en les víctimes o els assetjadors. Davant la constatació que molts d'aquests casos ocorren davant els ulls dels nois i noies, s'ha dissenyat un dispositiu per multiplicar els casos detectats i evitar que aquest problema es cronifiqui. Els sentinelles tenen prohibit ocupar-se de l'assetjador, només ho fan dels espectadors passius i de la víctima. Aquests alumnes referents ajuden la víctima a afinar l'anàlisi de la situació (actuen com a experts), fan reflexionar els observadors passius i mobilitzen els seus valors i refereixen el que està passant a una persona adulta de la seva confiança.
- Friends: ONG sueca que proporciona assessorament i capacitació a la comunitat escolar per tractar i prevenir l'assetjament escolar. Es basa en la recerca i promou la compartició de coneixement i experiències a través d'un fòrum.
- Mètode Pikas: desenvolupat per Anatol Pikas, s'ha utilitzat per dissuadir l'agressor o agressora d'atacar un company o companya, a través d'entrevistes individuals inicials i de seguiment amb l'agressor o agressora, la víctima i els espectadors. L'objectiu és aconseguir que els membres del grup prenguin consciència del que està passant i es comprometin a fer una sèrie d'accions que millorin la convivència. També es fa mediació grupal per assolir la conciliació i es fa seguiment de l'evolució del cas.

5. Què s'hauria de fer? Noves propostes per fomentar la convivència i prevenir i tractar els conflictes

5.1. Educació en valors

L'educació emocional i l'educació en valors són fonamentals per crear un bon clima de centre i aprendre a conviure aportant les pròpies capacitats i actituds positives a la comunitat. Segons el catedràtic de Teoria de l'Educació de la Universitat de Barcelona i membre de l'equip directiu del Grup de Recerca en Educació Moral, Josep M. Puig Rovira, actualment existeixen les eines i el marc conceptual per treballar la convivència, però cal posar el focus en el procés, la posada en pràctica. En aquesta línia estableix una comparació entre mestres i metges, uns actuen en el camp de la salut i els altres ho fan en el de la convivència. Seguint aquesta analogia, assenyala tres eixos en què l'escola hauria d'incidir:

1. Introduir la cultura de la prevenció en la convivència.
2. Prevenir conductes que poden ocasionar els conflictes.
3. Identificar accions per tal d'evitar situacions d'assetjament escolar, homofòbia, etc. Aquests comportaments es poden combatre introduint algunes pràctiques, que poden semblar banals, però que resulten clau per millorar la convivència en el centre:
 - a) Experiència de la cura de l'altre, d'ajudar l'altre, que s'hauria de plantejar obligatòriament a l'ensenyament obligatori.
 - b) Experiència de diàleg sobre temes diversos, d'intercanvi de punts de vista.
 - c) Experiència de la cooperació: fer coses plegats.

5.2. L'enfocament restauratiu

Una de les propostes més innovadores i que ha demostrat més eficàcia en la resolució de conflictes és la que es basa en pràctiques restauratives. Es tracta d'unes eines de prevenció, detecció i resolució de conflictes que milloren la convivència i els vincles afectius entre les persones afectades. Aquesta pràctica implica un canvi de cultura en la gestió de la convivència: l'anomenada "pau+". Es tracta d'una situació en què no tan sols hi ha absència de tota mena de violència, estructural, directa o cultural, sinó que es promou la construcció activa de la pau, la creació de climes amables i el desenvolupament de tot el potencial de les persones, que, sense les condicions anteriors, no podria tenir lloc.

En l'àmbit educatiu, la proposta es concreta en una metodologia que es coneix com "cercle restauratiu" i que tracta de reconstruir les relacions de responsabilitat i confiança que s'estableixen dintre d'una comunitat.

L'enfocament restauratiu (ER) de la resolució de conflictes comprèn unes pràctiques que poden ser proactives o responsives, uns valors o principis i unes competències relacionals. Hi ha dos models d'ER: global i parcial.

L'enfocament restauratiu global (ERG) inclou les pràctiques responsives i les proactives, mentre que l'enfocament restauratiu parcial (ERP) només implica el desplegament d'estratègies restauratives de resposta a situacions de conflicte, com s'ha fet fins ara amb la mediació, per exemple. L'ERP té el risc que aquestes pràctiques es converteixin en pseudocàstigs i, si no hi ha una mirada diferent, que es continuï fent el mateix amb altres noms.

En el vessant proactiu, l'ERG exigeix un canvi de mentalitat institucional i personal en el conjunt de la comunitat educativa per tal de desenvolupar valors i principis d'acord amb la nova concepció de la pau. Cal també que es capaciti les persones en l'ús de metodologies restauratives i que tant docents com alumnes adquireixin les competències relacionals necessàries: l'escolta activa, atenta i empàtica, la comunicació no violenta i la creació de connexió entre totes les persones integrants del grup. En el cas concret dels centres educatius, cal superar el paradigma punitiu que històricament ha imperat i substituir la mirada controladora per una mirada relacional i humanitzadora. De fet, la humanització és un concepte clau en l'informe *Repensar l'educació* de la UNESCO (2015).

En el vessant responsiu, l'ERG facilita estratègies de gestió de la convivència al centre per a la gestió relacional quotidiana i per a la gestió de conflictes lleus i greus. Aquestes estratègies també poden tenir una gran utilitat a l'hora de donar sentit al projecte de convivència dins del marc del projecte educatiu de centre.

Per fer viable un canvi de cultura d'aquestes dimensions i desplegar amb èxit l'ERG, les avaluacions de diferents programes aplicats amb èxit al Regne Unit concreten que el desplegament ha de comptar amb elements com ara: espais d'informació, debat i identificació de necessitats en cada centre; objectius i processos d'implementació clars i consensuats amb cadascun dels centres; la implicació de l'equip directiu i el suport de tota la comunitat educativa; una formació externa de qualitat que inclogui, d'una banda, una formació generalista dirigida a tots els professionals del centre i, de l'altra, una formació específica a l'equip directiu, psicopedagogs i educadors seleccionats, per conduir o facilitar trobades restauratives formals, que donin resposta a conflictes greus; suport institucional en forma de recursos, i planificació i expectatives a llarg termini.

A més d'aquests requisits, també caldrà fer front a les resistències al canvi en dos sentits: amb relació al canvi en si mateix i amb relació a la dificultat de superar el model punitiu. També s'haurà d'avaluar i oferir seguiment, assessorament i formació contínua als centres.

5.3. Educació mediàtica

Com es veurà a la segona part d'aquest document referida a la ciutadania digital, la presència ubiqua de dispositius mòbils, l'accés ràpid i fàcil a tot tipus de continguts a través de la xarxa i la dificultat del control parental i de filtratges, fan cada vegada més necessària una educació mediàtica dels joves que els permeti fer un ús responsable i profitós dels recursos digitals que tenen a la seva disposició.

Tant la Unió Europea (UE) com la UNESCO han manifestat la inquietud davant aquesta situació i han desenvolupat programes de foment de l'alfabetització mediàtica. La UNESCO organitza la Global Media and Information Literacy Week, que s'ubica durant dos anys en un mateix continent i després es trasllada a un altre. Per la seva banda, la UE, a través del Consell d'Europa, que és l'òrgan que n'ha assumit la responsabilitat, ha generat un marc normatiu consistent en la Directiva 2010/13/UE, de 10 de març de 2010, sobre prestació de serveis audiovisuals, i la Directiva (UE) 2018/1808, de 14 de novembre de 2018, que modifica l'anterior.

La UE està especialment implicada a impulsar l'alfabetització mediàtica i per aquest motiu posa a disposició de les iniciatives que vulguin optar-hi línies de finançament de projectes (amb una dotació econòmica de 500.000 € per al 2020, que es preveu incrementar en els anys vinents) i altres iniciatives com l'European Media Literacy Week o els European Media Literacy Awards, per a projectes en el camp de l'educació mediàtica. Els motius de preocupació, segons aquest organisme, són fonamentalment tres:

- Alguns continguts presents a la xarxa, com les notícies falses, la promoció d'actituds violentes o contra la salut, i violacions de les lleis de protecció de dades personals.
- Alguns d'aquests continguts, especialment les notícies falses, poden incidir en l'opinió pública, com han demostrat els recents processos electorals a França o Alemanya, països que ja han elaborat normativa per lluitar contra la desinformació.
- El sistema tradicional de regulació a través de lleis que estableixen obligacions per al prestador de serveis ja no és suficient en el nou context audiovisual, ja que molts continguts que falsegen la veritat i promouen conductes violentes, hàbits poc saludables o assetjament provenen de països de fora de la UE.

La Directiva de 2010, en el considerant 47, defineix l'“alfabetització mediàtica” i recomana adoptar mesures especialment relacionades amb els menors, entre les quals hi ha la participació dels mitjans de comunicació en la formació en l'ús responsable d'Internet.

L'alfabetització mediàtica abasta les habilitats, els coneixements i les capacitats de comprensió que permeten als consumidors utilitzar amb eficàcia i seguretat els mitjans. [...]

La Recomanació del Parlament Europeu i del Consell, de 20 de desembre de 2006, relativa a la protecció dels menors i de la dignitat humana [...], conté ja una sèrie de possibles mesures per fomentar l'alfabetització mediàtica com, per exemple, la formació permanent del professorat i dels formadors, una formació específica per al maneig d'Internet adreçada als infants des d'una edat molt primerenca, mitjançant sessions en què participin els pares o mares o l'organització de campanyes nacionals destinades a la ciutadania, en les quals participin tots els mitjans de comunicació, per facilitar informació sobre la utilització responsable d'Internet.

La Directiva de 2018 estableix en el considerant 59 la necessitat de l'educació mediàtica:

A fi que els ciutadans o ciutadanes puguin accedir a la informació i utilitzar, analitzar de manera crítica i crear continguts mediàtics d'una manera responsable i segur, han de tenir capacitats d'alfabetització mediàtica avançades. L'alfabetització mediàtica no s'ha de limitar a l'aprenentatge d'eines i tecnologies, sinó que també ha de tenir la finalitat d'aportar a la ciutadania el pensament crític necessari per destriar, analitzar realitats complexes i reconèixer la diferència entre opinions i fets. Per tant, és necessari que tant els prestadors de serveis de comunicació com els prestadors de plataformes d'intercanvi de vídeos, en cooperació amb totes les parts interessades, promoguin el desenvolupament de l'alfabetització mediàtica en tots els sectors de la societat per a ciutadans i ciutadanes de totes les edats i per a tots els mitjans, i que se segueixin de prop els avanços a aquest respecte.

En aquest sentit s'estableixen mesures com ara establir sistemes per verificar l'edat dels usuaris respecte als continguts que puguin perjudicar el desenvolupament físic, mental o moral dels menors, intercanviar experiències de bones pràctiques pel que fa a l'alfabetització mediàtica o l'obligació dels estats de prendre mesures per desenvolupar les capacitats d'alfabetització mediàtica.

Per donar compliment a la nova normativa europea, neix la Plataforma per a l'Educació Mediàtica, eduCAC, una iniciativa que reuneix una cinquantena d'entitats del món de l'educació, la recerca i la comunicació sota el paraigua del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) amb l'objectiu de capacitar la ciutadania en el nou entorn mediàtic canviant.¹

Per donar resposta als nous reptes comunicatius es crea una comissió dins el CAC que adopta tres línies d'actuació: la legislació, la promoció del periodisme de qualitat i l'educació mediàtica. En aquest context neix eduCAC, un programa en alfabetització mediàtica desenvolupat pel Consell de l'Audiovisual de Catalunya en col·laboració amb el Departament d'Educació a partir del treball d'un equip multidisciplinari d'experts en didàctica, pedagogia i mitjans audiovisuals.

Actualment aquest programa, adreçat a secundària i amb previsió d'estendre's a primària properament, disposa dels materials següents:

- Dotze unitats didàctiques per fomentar l'anàlisi crítica dels mitjans, centrades en informació, entreteniment, publicitat i bones pràctiques amb Internet.

¹. Hi ha altres iniciatives que persegueixen el mateix objectiu, com ara el programa “Premsa a les escoles” del Col·legi de Periodistes de Catalunya (<https://www.periodistes.cat/actualitat/noticies/10a-edicio-del-programa-la-premsa-les-escoles>) o la proposta d'unitats didàctiques per a l'anàlisi dels mitjans d'AulaMèdia “Per a una ciutadania crítica” (<http://ciutadaniacritica.aulamedia.org/>).

- Tres itineraris transversals adjacents per treballar els valors.
- Quatre projectes d'aula per posar en pràctica els coneixements apresos.
- Quatre mòduls instrumentals de suport per aportar eines en el procés de dur a terme activitats pràctiques al professorat que ho necessiti.

A més dels materials didàctics, eduCAC ofereix:

- Formació per al professorat.
- Recomanacions i propostes per a les famílies.
- Butlletins informatius.
- Els Premis el CAC a l'escola, que enguany arriben a la setzena edició.
- Sessions informatives del programa eduCAC.
- Establiment de sinergies entre les escoles i els mitjans de comunicació locals.

Altres temes sobre els quals el CAC està treballant són: la identitat digital, el rastre que els usuaris deixen a Internet, els riscos i els avantatges de les xarxes socials, les modalitats de comunicació dins i fora de la xarxa, l'ús i l'abús que es fa de les pantalles i l'aprenentatge de conceptes de l'entorn digital.

Caldria, per tant, continuar donant suport a iniciatives com aquesta de col·laboració del Departament d'Educació amb altres entitats perquè aquests programes puguin acabar de desplegar-se en totes les etapes del sistema educatiu i mantenir-se actualitzats a fi de poder donar una resposta educativa adequada als nous hàbits i necessitats comunicatives de l'alumnat.

Ciutadania digital

Introducció

L'Agenda Digital per a Catalunya 2020 fixa com un dels seus eixos estratègics i àmbits de treball el de la ciutadania digital. Aquest eix, que inclou també la cohesió social i la dinamització de l'ocupació, té l'objectiu de potenciar el coneixement, la utilització i l'aprofitament de les TIC per part de la ciutadania com a mesura per impulsar el desenvolupament personal i millorar la qualitat de vida en la societat de la informació, així com fomentar la cohesió digital. En aquesta línia estableix la necessitat de dur a terme accions de formació tant individuals com de col·lectius professionals o de grups en risc d'exclusió que utilitzen les TIC en el seu procés d'inclusió. Les TIC han de ser percebudes, doncs, com una eina de transformació social.

L'Agenda Digital catalana es troba plenament alineada amb l'Estratègia Europa 2020 i les línies que la Comissió Europea ha desenvolupat a partir d'aquí tant en l'Agenda Digital per a Europa com en el programa d'innovació Horitzó 2020. En concret, l'eix 2 de l'Agenda Digital catalana conflueix amb l'eix 6 de l'europea sobre capacitació i inclusió digitals.

El document Els dispositius mòbils als centres educatius, elaborat pel Consell Escolar de Catalunya, ja va tractar en el seu moment la qüestió de la construcció de la ciutadania digital (punt 4 del document 2/2019). El que es presentarà a continuació pretén ser una ampliació i un aprofundiment d'un tema que, per la seva actualitat i afectació dins del món educatiu, mereix una consideració més detallada dels diferents aspectes. Així mateix, el que s'exposarà permetrà arribar a noves conclusions i formular noves recomanacions al Departament d'Educació.

1. El concepte de ciutadania digital

Jürgen Habermas (1971) afirmava ja que la tecnologia i la ciència estan ideològicament orientades. Un exemple bàsic d'aquesta afirmació és el mateix pressupòsit que el desig humà de controlar la naturalesa és subjacent a la ciència i la tècnica. Aquesta premissa filosòfica va en la direcció de despolititzar els objectius de la tecnologia i ocultar les servituds capitalistes de determinades polítiques governamentals que fan innecessaris el consens públic i la deliberació democràtica.

La ciutadania digital implica incorporar valors ètics com la responsabilitat, el compromís, el respecte o la col·laboració en l'ús dels dispositius tecnològics i en l'activitat que es fa a la xarxa. El model educatiu català és el de la convivència digital: un marc comú de normes socialment consensuades que comptin amb el compromís de la societat i les institucions i que permeti una comunicació eficient i responsable, que alhora garanteixi un marc de convivència respectuós.

En l'àmbit educatiu és responsabilitat de tota la comunitat educativa transmetre els valors de la convivència i el respecte a la diferència i acompanyar l'alumnat en l'adquisició de la competència social i ciutadana.

Un dels desenvolupaments del concepte de ciutadania digital que més difusió ha tingut en entorns acadèmics i de recerca ha estat el que van formular Ribble i Bailey (2007) amb la finalitat de donar resposta a la pregunta sobre quin és l'ús apropiat de la tecnologia en l'educació, elaborat a partir de les aportacions de diversos agents que intervenen en l'educació, com ara directores de centres, docents d'aula, formadors de docents, coordinadors informàtics i experts en mitjans de comunicació. És, per tant, una aproximació normativa. La seva anàlisi parteix d'una definició de ciutadà com "la persona, nadiua o naturalitzada, que pertany a un col·lectiu més ampli i que comparteix drets i responsabilitats atorgats a tots els membres d'aquest col·lectiu", i de ciutadania digital com "les normes de conducta apropiada i responsable respecte a l'ús de la tecnologia".

Els autors estableixen que el concepte comprèn nou elements i desenvolupen per a cadascun un conjunt de preguntes, qüestions essencials que cal abordar, exemples d'implementació adequada i inadequada, un "escenari" o cas pràctic i paraules clau per facilitar-ne la comprensió. Consideren també que aquests nou elements afecten no només el procés d'aprenentatge de l'alumnat i el seu rendiment acadèmic, sinó també el centre educatiu en conjunt, i el comportament de l'alumnat i la seva vida fora del centre:

- a) Etiqueta digital: models de conducta desitjables per a tots els usuaris.
- b) Accés digital: plena participació electrònica en la societat.
- c) Llei digital: drets i restriccions legals que governen la tecnologia, especialment pel que fa a transparència i responsabilitat proactiva (*accountability*). Aquest apartat inclou qüestions com les pràctiques de compartició, la pirateria informàtica (*hacking*) o la suplantació de personalitat.
- d) Alfabetització digital: procés d'ensenyament i aprenentatge sobre les tecnologies digitals i el seu ús.
- e) Comunicació digital: intercanvi electrònic d'informació.
- f) Comerç digital: compra i venda de béns en línia i jocs en línia.
- g) Drets i responsabilitats digitals: llibertats i requeriments que afecten tots els individus en el món digital. Inclouen usar la tecnologia de manera responsable dins i fora de l'escola d'acord amb unes polítiques d'ús acceptables; usar el material disponible en línia d'una manera ètica, citant les fonts i demanant els permisos necessaris; no usar la tecnologia per fer trampes en proves i treballs avaluable, i informar d'assetjaments, amenaces o altres usos indeguts.
- h) Salut i benestar digital: elements de benestar físic i psicològic relacionats amb l'ús de la tecnologia, com ara l'ergonomia o les addiccions a Internet.

- i) Seguretat digital: precaucions digitals que cal prendre per garantir la protecció de les persones, la informació i els equipaments.

Aquesta caracterització del concepte de ciutadania digital ha estat criticada per l'enfocament excessivament normativista i descontextualitzat, que no entén l'exercici de la ciutadania com a pràctica activa de participació en la societat i com a sentiment de pertinença. També s'ha assenyalat la poca presència del pensament crític en aquest desenvolupament teòric, ja que sovint es limita a l'adhesió voluntària i conscient a unes normes de conducta. El pensament crític, però, va més enllà i es planteja quins han de ser els criteris que regeixin l'elaboració d'aquestes normes, la seva acceptabilitat i com les accions pròpies afecten el conjunt de la comunitat. Un altre motiu de crítica és la visió restringida de l'accés digital que s'entén exclusivament com a habilitat i accés equitatiu a les infraestructures, sense tenir en compte aspectes ètics de conducta que condueixin a la producció de continguts amb impactes positius en la societat. Es traspasa tota la responsabilitat ètica i legal de la indústria del disseny i producció de tecnologies mòbils a l'usuari particular i es deixen fora aspectes que afavoririen una actitud vigilant i conscient dels usuaris, com l'ús i el seguiment indiscriminat de dades personals per les grans proveïdores de serveis digitals. Els autors obliden també que les tecnologies digitals inclouen la intel·ligència artificial i que, per tant, s'ha de plantejar la qüestió de la moralitat de les accions i del grau de responsabilitat d'aquests nous agents, ja que són "subjectes" suficientment informats, intel·ligents, autònoms i capaços d'actuar independentment dels humans que els van crear.

La incorporació de les tecnologies digitals als centres educatius i les grans oportunitats d'aprenentatge i de relacions que obren no han de fer oblidar que l'educació és multidimensional i no només un procés de qualificació tècnica o d'inserció d'individus digitalment eficients en una societat predeterminada. Els punts següents del present informe afronten algunes de les qüestions i mancances exposades fins ara, amb la mirada posada especialment en el sistema educatiu català.

2. Diagnosi de la situació actual

L'any 2019, segons dades de l'Asociación para la Investigación de Medios de Comunicación (AIMC) i del Centre de Seguretat de la Informació de Catalunya (CESICAT), un 39% d'infants de 4 anys ja han utilitzat Internet per jugar, visualitzar vídeos, pintar o mantenir un element digital (tipus Tamagochi); dels 7 als 9 anys, l'ús s'enfila fins a un 72% i els usos s'amplien a la televisió digital, sobretot per mirar sèries infantils, i la música. Un 89% d'adolescents de 12 anys utilitza Internet no només per als usos ja mencionats sinó que també hi afegeix les xarxes socials. Als 14 anys el percentatge d'utilització d'Internet és ja del 99%. Pel que fa a l'edat en què els infants tenen el seu primer mòbil, continua la tendència que ha mostrat els últims anys a avançar-se, i el 2019 gairebé un 55% dels infants de 10 anys en tenia un.

L'evolució en el temps i segons l'edat mostra clarament aquest avançament ja que la diferència entre les dades de 2016 i les de 2019 és de 30 punts percentuals en el cas dels infants de 10 anys, mentre que en els joves de 16 anys la diferència és insignificant, sobretot si es té en compte que estadísticament tota dada que reflecteixi un 100% inclou necessàriament un cert marge d'error.

3. Funcions de les tecnologies digitals

El telèfon mòbil i les xarxes socials incideixen en la construcció de la identitat personal, les relacions laborals, socials i recreacionals i els processos de desenvolupament personal com l'educació. En aquest context, resulta imprescindible reflexionar sobre la problemàtica relacionada amb la gestió de la identitat real i la virtual. La identitat virtual o digital es correlaciona amb la presencial, però quan es produeix un desajust entre ambdues identitats es posa de manifest l'existència d'una problemàtica que cal tractar.

Així mateix, s'han produït grans canvis socials i culturals que han afectat especialment les generacions de joves nascuts al principi del segle XXI: la consolidació de la Internet civil i de l'ús de dispositius mòbils, prioritàriament del telèfon mòbil, i, com a conseqüència, la modificació dels ritus de pas que requereixen la utilització de roba de marques conegudes i valorades pel grup, l'ús del mateix mòbil i la creació d'un perfil propi a les xarxes socials. En aquest sentit, ja McLuhan² advertia que, en el terreny de la comunicació, donem forma a eines que posteriorment ens acaben conformant a nosaltres mateixos. Tot plegat explica que les noves generacions vegin com a complementàries la dimensió virtual i la presencial. Les plataformes ja no són només mers canals o mitjans, sinó espais de relació que compleixen tres funcions:

- Construcció de la identitat personal
- Relació amb els altres i amb el món
- Provisió d'activitats de lleure.

Arran de la implantació del projecte 1x1 a Granollers, es va decidir fer una intervenció a segon i a quart d'ESO de tots els centres de la localitat. A partir d'aquest estudi es podrien apuntar tres conclusions:

- Les xarxes socials estan pensades per a dispositius mòbils i això fa que la generació jove sigui una generació hiperconnectada.
- La connexió permanent no hauria d'impedir viure experiències reals.
- En aquest marc, la construcció del relat digital sorgeix com a necessitat d'explicar per tal de rebre el reconeixement extern i implica alhora un cert grau de sobreactuació digital.

Si s'accepta que les xarxes socials posen de manifest les contradiccions i les patologies que nien en la societat, la reflexió hauria de ser ètica i, per aquest motiu, la formació de la ciutadania digital hauria d'incorporar aquests valors i no s'hauria de delegar a altres agents que només tenen com a finalitat l'obtenció de beneficis. El foment d'una perspectiva crítica és una necessitat que no s'hauria de desatendre, perquè, si bé les formes de comunicació digital afavoreixen l'horitzontalitat i la participació, també és cert que l'oportunitat de negoci és molt atractiva per a algunes corporacions.

La reflexió crítica entorn de les tecnologies digitals i els infants i joves hauria d'incorporar els aspectes següents:

- La construcció de la identitat digital
- El foment de la relació presencial entre els joves
- La sobreutilització i les addiccions

2. Marshall McLuhan (1911-1980) defensava el determinisme tecnològic, segons el qual els canvis tecnològics determinen els canvis socials, i és autor d'*El mitjà és el missatge* (1967) on exposa la idea d'aldea global.

- La visió crítica del negoci relacionat amb la xarxa
- La integració de l'entorn digital en el funcionament quotidià.

Cal distingir, doncs, la competència digital i la identitat digital, que inclourien una reflexió ètica, dels continguts estrictament tècnics.

Finalment, cal tenir en compte que el jovent també utilitza més Internet i els dispositius mòbils per informar-se que no pas els mitjans de comunicació tradicionals: televisió, ràdio o premsa escrita. Això fa que la informació que els arriba sigui sovint desestructurada. Aplicacions com Whatsapp o Twitter han desempaquetat la informació; no hi ha ningú darrere que estructuri les notícies i per tant no se'n sap la rellevància ni la pertinença. El criteri periodístic és absent. El fet que la informació sigui immediata en el temps impedeix que hi hagi la necessària sedimentació de la informació. Finalment, i com a conseqüència de les dues característiques anteriors, es produeix també un desplaçament del concepte de veritat, que deixa el camí lliure a les notícies falses o alternatives que no són res més que mentides. També en aquest àmbit és essencial que l'educació proporcioni una formació crítica als infants i joves.

4. Reptes relacionats amb les tecnologies digitals

El primer que cal assenyalar sobre la relació entre l'ús intensiu d'Internet i l'aparició d'alguns trastorns associats, com ara addiccions als videojocs o a les apostes, és que aquests sovint responen a alguna problemàtica anterior, com ara un estat d'ànim depressiu, ansietat social, autocompetència informàtica o sentiment de solitud. Malgrat que no es pot establir una relació directa entre hores d'ús i possibles trastorns, totes aquestes situacions vitals podrien acabar conduint a l'ús d'Internet com a refugi. En qualsevol cas, s'hauria de diferenciar entre addicció i sobreutilització.

En alguns casos han estat els serveis municipals els primers a atendre la demanda de famílies que detectaven una davallada en el rendiment escolar o un augment de la reclusió i manca de relacions socials dels seus fills després d'haver-se iniciat en els jocs virtuals. A partir d'aquesta demanda s'ha elaborat una tipologia d'usuari de risc que distingeix diferents perfils. D'una banda, el perfil conductual amb incapacitat de controlar l'hàbit del joc. En aquests casos es pot optar per reduir-ne el consum a través d'estímul positius. De l'altra, el perfil tímid, inhibid, per al qual la retirada del joc suposa un augment de la reclusió personal, ja que en aquests casos el joc proporciona rellevància dins el grup de joc. Excepcionalment poden deixar d'assistir a l'escola i recloure's permanentment a la seva habitació. Es tracta d'un tipus de jugador amb percentatges rellevants a l'Àsia, però gairebé insignificants aquí. Tot i així, cal tenir en compte que a Catalunya no hi ha un protocol específic per recollir aquests trastorns per ús de videojocs, tal com recull l'Organització Mundial de la Salut (OMS).

4.1. Les addiccions

Videojocs

El món dels videojocs, amb els seus propis codis de conducta, estètica i narratives alternatives de la realitat, és un sector en auge exponencial en diversos sentits: innovació, creativitat, productivitat i negoci. Els videojocs ocupen moltes de les hores que els infants i joves passen davant les pantalles, sobretot des que la seva disponibilitat als telèfons mòbils ha fet innecessaris altres dispositius mòbils com les videoconsoles.

El filòsof i pedagog Gregorio Luri, en la conferència inaugural del Congrés de Periodisme Cultural (Santander, maig del 2019) va fer una exposició de quins són els motius de l'atracció dels videojocs per al jove i dels avantatges i inconvenients que presenten. Entre els motius d'atracció assenyala:

- La "ironia": l'increment del que és possible i la reducció del que és real. Els contactes socials dels i de les adolescents (especialment en el cas dels nois) depenen en bona mesura de la seva participació en videojocs, cosa que els proporciona un sentiment de pertinença grupal, de la mateixa manera que ho pot fer la roba que porten, en tenir temes comuns de què parlar. Això dificulta que es desenganxin dels videojocs perquè representaria una exclusió d'alguns dels seus grups socials. La identificació amb els seus avatars i la cura que en tenen perquè llueixin són també trets característics d'aquesta invasió de la realitat per la virtualitat.
- L'aventura: la necessitat d'escodrinyar el possible (el mateix que es busca en el joc tradicional) per enlairar la pròpia vida. És el que Herman Melville anomena "experiències audaces, atrevides i desenfrenades". El jugador o jugadora creu que l'atzar, la possibilitat que encara no ha quedat ancorada en la realitat, depèn de la seva sort i sagacitat. L'expectació de la concreció d'aquestes dues variables és

el que el manté enganxat al joc. Tradicionalment aquesta funció l'havien acomplert els jocs a l'aire lliure i la lectura, però actualment aquestes dues fonts de lleure són percebudes com massa controlades i es busquen entorns que escapin del control familiar i escolar.

- Una vivència única i absorbent: el joc no admet la distracció. Les activitats absorbents, en les quals l'atenció no necessita el suport de la voluntat, són normalment considerades com les que proporcionen una vida feliç. El problema sorgeix quan es passa de l'absorció a l'addicció.
- El “tanatoludisme”: als videojocs es pot morir i ressuscitar, recreant un espectacle de la mort que no té res a veure amb la realitat i que pot resultar altament perillós si es trasllada fora de les regles i de la virtualitat del joc.

Els impactes negatius dels videojocs que més comunament se solen assenyalar són: l'exposició a les radiacions de les connexions sense fils, amb informes contradictoris de la comunitat científica i de diferents governs sobre quin seria l'efecte d'aquestes radiacions sobre la salut humana; l'associació amb trastorns de la conducta com la hipermotilitat i la violència; les addiccions, a vegades amb implicacions econòmiques; la submissió als interessos econòmics del neoliberalisme o l'abandonament de l'exercici físic i de la comunicació presencial.

Tanmateix, la recerca actual ha començat a posar de manifest els impactes positius de la pràctica d'alguns videojocs: l'aparició de noves formes de socialització com la cooperació en la presa de decisions, o la compensació de la solitud que poden experimentar alguns joves que viuen en zones molt aïllades. El món dels videojocs també té una vessant educativa: hi ha jocs sobre temes socials, històrics, filosòfics, polítics, geogràfics, científics, tècnics o matemàtics. També són un bon recurs a l'hora de tractar alguns trastorns com el trastorn per dèficit d'atenció i hiperactivitat (TDAH), trastorns de l'espectre autista (TEA) —per exemple, hi ha el joc *Pico's Adventure*, creat pel grup Cognitive Media Technologies de la Universitat Pompeu Fabra i l'Hospital de Sant Joan de Déu—, o altres alteracions neurocognitives.

Gambling o jocs d'apostes

El *gambling* o jocs d'apostes a la xarxa constitueix un altre problema important associat a l'ús d'Internet, ja que 4 de cada 10 ludòpates s'enganxen als jocs d'apostes sent menors d'edat, segons dades epidemiològiques del Consell de l'Audiovisual de Catalunya. La mateixa OMS el reconeix com un problema de salut pública. L'Hospital de Sant Joan de Déu informa que “la majoria de nois i noies d'entre 11 i 16 anys amb conductes problemàtiques respecte al joc han desenvolupat la seva obsessió bàsicament a través o a partir dels jocs d'ordinador i de les xarxes socials que consumeixen habitualment a les seves llars”. Per la seva banda, el Consell de Col·legis de Metges de Catalunya apunta una possible raó d'aquestes dades: l'increment de les oportunitats de joc, que interacciona amb altres factors de tipus psicològic i neurobiològic. Tot i que no està permès a un menor fer apostes amb diners, el fet que la publicitat s'emeti en horari protegit, que Internet no tingui horaris, que sigui accessible des de qualsevol lloc i que sigui molt difícil controlar qui hi accedeix, fa que alguns menors participin en aquests jocs, sobretot els esportius, sense tenir l'edat legal per fer-ho. Segons el Consell de Col·legis de Metges de Catalunya, el problema tindria l'origen en la falsa creença que les apostes esportives són una activitat implícita de l'esport i que es tracta d'una experiència social lligada a la diversió que no comporta cap risc associat.

4.2. Ciberassetjament

En altres casos, la utilització dels dispositius mòbils i les xarxes socials poden agreujar la tipificació d'algunes conductes i dificultar-ne la intervenció. Es tracta de comportaments que sense aquest suport tecnològic serien incidents que, dins l'àmbit educatiu, es resoldrien a través dels mecanismes interns habituals.

Un dels més freqüents i un dels que més augmenten és el ciberassetjament, una versió del tradicional assetjament escolar realitzat i amplificat per les tecnologies digitals que pot afectar molt greument la vida de qui el pateixen de manera immediata —depressió, ansietat, temptatives de suïcidi— o a llarg termini —baixa autoestima, trastorns emocionals, depressió crònica o altres problemes psicossomàtics. El fenomen de l'assetjament afecta també els botxins. Segons un estudi de la Universitat de Colúmbia realitzat

entre més de 13.000 joves de 12 a 17 anys, publicat al *Journal of Adolescent Health*, hi ha una relació directa entre la pràctica de l'assetjament i alguns problemes conductuals com la inseguretat, la dependència, la timidesa, les pors o les obsessions. L'estudi demostra que els joves assetjadors tenen més possibilitats de desenvolupar problemes de salut mental que els que no ho són.

El ciberassetjament es defineix com un maltractament psicològic entre iguals que es fa a través d'eines tecnològiques i de manera continuada. Si bé l'assetjament escolar ha estat una realitat històrica, l'ús d'Internet té un impacte directe en l'agreujament d'aquesta conducta, que fa augmentar exponencialment la intensitat de l'assetjament i el patiment de qui el rep, ja que hi està exposat vint-i-quatre hores al dia i l'acompanya per tot arreu, no té mai un entorn segur.

Les característiques específiques del ciberassetjament són l'ús d'eines tecnològiques, és un tipus de maltractament indirecte, l'anonimat i la impunitat lligada a aquest, la perdurabilitat en el temps, el gran potencial de difusió, el desequilibri de poder entre l'assetjador/a (o grup) i l'assetjat/ada (o grup), la inseguretat que genera per les poques possibilitats de defensar-se o evitar-lo i l'agrupament de ciberassetjadors.

L'Enquesta sobre convivència escolar i seguretat a Catalunya per al 2016-2017, elaborada pel Departament d'Interior amb dades obtingudes conjuntament entre el Departament d'Educació i Mossos d'Esquadra, indica que un 9,9% de l'alumnat percep que ha patit ciberassetjament en algun moment de la seva escolarització i, d'aquest, un 38% afirma que ha estat en entorns digitals. Una vegada més, el ciberassetjament reproduceix els estereotips de gènere: un 65,5% de noies assetjades i un 34,4% de nois assetjats, una qüestió que caldrà vigilar i treballar³.

En el cas concret de la primària, les dades obtingudes per la Fundació Barça en el seu propi estudi presentat l'estiu de 2019, en el qual van participar 41 escoles amb més de 4.000 alumnes, són que un de cada quatre alumnes de primària de Catalunya ha patit assetjament escolar i un terç de les víctimes no demana ajuda. El 24% d'alumnes entre tercer i sisè de primària confessen haver patit assetjament escolar, el 51,7% d'alumnes afirma haver presenciat alguna situació d'assetjament i el 76% del professorat admet que no se sent preparat per afrontar aquestes situacions. Els motius més freqüents de l'assetjament són el físic, els gustos personals, el color de la pell, la cultura o la religió.

Segons el CESICAT, el 2019 un 15,3% de noies i un 7,5% de nois diuen haver estat víctimes de ciberassetjament. A partir dels 15 anys, el percentatge es dispara però s'atribueix a una hipersensibilitat respecte a aquesta problemàtica. En qualsevol cas, la mitjana és d'un 11,6%, que suposa un increment de gairebé dos punts respecte a les dades de 2016-2017.

L'entorn on el ciberassetjament té lloc amb freqüència és l'aplicació Whatsapp, amb molta diferència respecte a les altres xarxes. Davant d'aquesta situació alguns països, com la Xina, han optat per prohibir als menors l'accés a les xarxes a partir d'una determinada hora del vespre. El model del sistema educatiu català no és aquest, sinó el de la convivència digital, és a dir, educar en valors i fomentar l'esperit crític.

El *Protocol de prevenció, detecció i intervenció davant l'assetjament i el ciberassetjament entre iguals* del Departament d'Educació, elaborat el juny de 2018, preveu les fases de sensibilització i prevenció, detecció, intervenció a través d'un enfocament restauratiu que garanteixi el dret a un tractament educatiu tant de l'assetjador o assetjadora com de l'assetjat o assetjada i un circuit de coordinació entre els diferents agents que intervin-dran en la resolució del conflicte.

Per la seva banda, el programa #aquíproubullying proveeix els centres de la formació, les estratègies i els recursos necessaris per elaborar el seu propi protocol d'intervenció, en aquest cas posant l'èmfasi especialment en el paper que ha de fer l'alumnat com a observador actiu alhora que adquireixen les competències socials, ciutadanes i socioemocionals. Aquests equips de convivència, formats per alumnes de cinquè i sisè curs de primària, o equips de guaita, formats per alumnes de secundària, amb les funcions

3. Informació proporcionada durant la Jornada Mòbils.edu del 19 de novembre de 2019. Les dades es poden consultar a <https://drive.google.com/file/d/1ZdYU1QUToYAWue712btJTQAlnjfAGjT4/preview>.

d'observar, analitzar, intervenir o derivar als equips de referència formats per docents, membres de les AFA i alumnes, són de fet un mecanisme d'empoderament de l'alumnat que, a partir d'aquesta experiència, constata la seva capacitat de desencallar una situació de conflicte.

4.3. Mals usos de la xarxa

A part dels problemes esmentats, cal tenir en compte altres mals usos de la xarxa pel ressò social que tenen, per l'especial incidència en el món d'adolescents i joves, i en alguns casos per la perillositat, que arriba a posar en risc la pròpia salut o vida, o la dels altres. Exemples d'aquestes conductes són el *sexting* o enviament de missatges sexuals, eròtics o pornogràfics a través de telèfons mòbils, que moltes vegades acaben reenviats i fets públics contra la voluntat de la primera persona emissora; els reptes extrems, com el joc *Balena Blava* o el *Car Dance Challenge*, o les conductes imitatives d'influenciadors (*influencers*) famosos que no comporten cap altre benefici que la pròpia popularitat a la xarxa i la suma de m'agrades i seguidors.

5. Qüestions ètiques

5.1. El paper de la família

La responsabilitat de vetllar per l'ús que els menors fan de les TIC, l'estableix la Llei 10/2017, del 27 de juny, de les voluntats digitals i de modificació dels llibres segon i quart del Codi civil de Catalunya, alguns articles de la qual han estat declarats inconstitucionals i nuls pel Tribunal Constitucional. En el preàmbul, la Llei estableix el següent:

“És clar, també, que l'activitat digital dels menors d'edat en pot afectar el desenvolupament i pot tenir repercussions negatives per la incapacitat de gestionar adequadament llur presència en els entorns digitals. Respecte a les dades digitals dels menors d'edat, la Llei faculta els qui tenen la potestat parental i els tutors per tal que vetllin perquè la presència dels menors i els tutelats en els entorns digitals sigui adequada i no els generi riscos. A aquest efecte, han de poder promoure les mesures adequades davant dels prestadors de serveis digitals i sol·licitar també, amb caràcter excepcional, l'assistència dels poders públics.”

L'acompanyament familiar en l'aprenentatge i l'ús de les tecnologies digitals és sempre un factor de protecció. Cal treballar per establir dins la família un clima de comunicació, confiança i respecte mutu perquè els i les joves, no tant els infants, deixin de banda les seves prevencions i acceptin el model i els consells de la persona adulta sense tenir la sensació de control. Per la seva part, les persones adultes han de tenir present que els seus propis hàbits digitals tindran un pes considerable a l'hora de configurar el comportament dels joves, ja que seran vistos com a model i referent, i, per tant, caldrà que sospesin si també els convé fer modificacions de la seva conducta.

Com es veurà més endavant, a l'apartat sobre protecció de dades, el referent adult pot ajudar l'infant o l'adolescent si té problemes d'assetjament o de mal ús de les seves dades personals o de tercers. Per això és important que comparteixi la seva activitat en línia amb una persona adulta. Si amb els més petits la recomanació és ser restrictiu i, per exemple, establir normes i límits ben definits i exigir que es respectin, amb adolescents cal ser proactiu i estar al corrent del que fan, supervisar-ho presencialment, dialogar sobre com i per a què es fa servir la xarxa i crear un clima de confiança i respecte mutu. La supervisió parental ha d'anar augmentant progressivament a mesura que el menor també incrementa la presència a la xarxa i s'ha de centrar, en una tasca conjunta amb l'escola, a ajudar-lo a desenvolupar una visió crítica en aquest camp, de la mateixa manera que també se l'hauria d'ajudar a desenvolupar-la en d'altres. Així mateix, la intervenció familiar hauria d'estar encaminada a fer un ús de les tecnologies digitals que enforteixi la convivència i que no substitueixi les relacions personals presencials.

Alguns consells de supervisió parental són:

- Donar exemple d'hàbits cibersaludables i actuar amb coherència complint les normes que s'imposen als fills i filles.
- Triar, revisar i adquirir continguts adequats: comprar a botigues d'aplicacions oficials, tenir en compte les recomanacions del desenvolupador pel que fa a edats i continguts i la data de l'última actualització, i no comprometre la seguretat i la privacitat del dispositiu.
- Informar-se i formar-se: sovint els joves saben millor que els adults com utilitzar la xarxa i els dispositius digitals, però els adults els han d'aconsellar sobre el què, el perquè i el per a què fer-ho.
- Conèixer les eines existents de control parental.

- Supervisar i acompanyar sense que senti la seva privacitat envaïda. És millor pactar per gestionar la privacitat dels perfils socials, establir horaris d'ús, compartir espais d'ús i interessar-se per la seva activitat que no pas revisar l'historial de navegació o monitoritzar-lo.
- Actuar amb naturalitat, sense prejudicar-los.

El paper de la família és fonamental per detectar precoçment els casos de conductes de risc i possibilitar-ne una intervenció més ràpida i eficaç. Les famílies amb menors d'edat s'haurien de preguntar si saben a quins continguts aquests tenen accés, quant de temps passen connectats al llarg del dia, quines mesures de control parental s'han plantejat establir i si realment les estan aplicant, si els menors estan fent pagaments amb les seves targetes en jocs d'apostes o transaccions comercials d'algun tipus i si presenten algun símptoma indicador de compulsivitat.

L'assumpció d'aquestes responsabilitats requereix sovint que les persones adultes es formin. Algunes entitats o institucions com la Diputació de Barcelona ofereixen tallers⁴ a les famílies que ho sol·licitin per poder fer aquest acompanyament educatiu, ja que sovint una de les preocupacions més grans dels adults és l'endarreriment que experimenten respecte a la ràpida evolució de les tecnologies digitals i a les habilitats en aquest àmbit del jovent.

5.2. Esperit crític

El Consell Escolar de Catalunya, en el document 2/2019, Els dispositius mòbils als centres educatius, ja va tractar aquesta qüestió. Es reproduïxen aquí les conclusions obtingudes al punt 4.3, dedicat al pensament crític.

Conclusions:

- L'escola és l'entorn on l'alumnat és acompanyat per trobar respostes i millorar les preguntes.
- El foment del pensament crític és necessari per ajudar l'alumnat per entendre el món i les noves formes que ha adoptat la comunicació.
- El currículum de secundària no recull amb prou detall el desenvolupament del pensament crític i caldria reforçar la formació dels docents en aquest aspecte.
- El rigor i l'acompanyament en els centres en relació amb el pensament crític no està garantit i per acompanyar l'alumnat és fonamental disposar de docents amb formació actualitzada.
- El pensament crític ha de permetre a l'alumnat de projectar llum pròpia en el devessall d'informació que recorre la xarxa i, al mateix temps, detectar-ne les omissions i les manipulacions.

Aquesta Subcomissió es fa seves aquestes conclusions i hi afegeix les reflexions que segueixen.

La relació entre l'imparable procés de digitalització de les societats actuals i l'educació s'ha manifestat sovint sota la forma de reflexió sobre els avantatges: quantitat i diversitat dels continguts, entorns de treball col·laboratiu, informació actualitzada, preparació per a la recerca o el món laboral, etc.; i els inconvenients: ciberassetjament, radicalització, notícies falses, problemes de privacitat, accés incontrolat a jocs d'apostes o pornografia, etc., de la introducció de les tecnologies digitals a l'aula i, molt especialment, de l'ús d'Internet. Els productes tecnològics no són només oportunitats, també impliquen riscos i exigeixen reflexió. L'educació no s'ha de limitar a "produir" individus digitalment eficients. El tractament d'aquesta problemàtica s'ha fet des de dues visions diferents.

La primera, un enfocament merament instrumental basat en les habilitats digitals que sovint s'apropia de teories pedagògiques progressistes, sosté que la tecnologia és neutra i que la digitalització ja és, de fet, una condició per a la ciutadania. Per tant, la digitalització de les aules és inevitable. Aquesta aproximació obvia tota l'economia política subjacent a la indústria digital, és servil de la indústria de la tecnologia de

4. Consultables a <https://www.diba.cat/web/educacio/cataleg/suport-families/us-pantalles>

l'educació (*edtech*) enfocada al benefici i subverteix el potencial crític de les persones a l'hora d'utilitzar eines digitals i serveis i valorar els interessos, les ideologies i les implicacions de l'ús i el disseny d'aquestes tecnologies.

La segona, que no oblida la part de raó que té la primera, va més enllà i pivota a voltant de la comprensió de les relacions de poder, una tasca per a la qual el coneixement del context és indispensable, i la necessitat d'un compromís crític amb l'ús de les tecnologies digitals. L'educació hauria de capacitar el jovent per assumir aquest compromís i fer que la interacció amb els entorns digitals sigui crítica.

La necessitat de treballar el pensament crític prové de la constatació d'algunes realitats com són, entre d'altres:

- L'escissió entre el model de ciutadania digital i la resta de la tradició de ciutadania i la negligència dels contextos social, polític i econòmic.
- La inqüestionable afinitat de la indústria de la tecnologia de l'educació amb companyies independents d'educació digital amb polítiques poc clares d'obtenció de dades, anàlisi de perfils i pràctiques de seguiment.⁵
- L'orientació cap al benefici del sector privat i de la indústria de la tecnologia de l'educació, que fa qüestionar la finalitat, el compromís, la disposició i els efectes socioculturals a llarg termini de determinats discursos sobre ciutadania digital.
- La relació, no sempre directament proporcional, entre digitalització i democratització.

Diferents estudis han assenyalat l'estreta relació entre les pràctiques cíviques en línia i fora de línia i la manera com les noves tecnologies modifiquen el concepte i la pràctica de la ciutadania tradicional en àmbits com la manipulació política, la promoció de la cultura de la participació entre els joves o l'aparició de noves formes de desigualtat basades en l'accés i l'alfabetització digital. La distinció entre dos mons o ecosistemes, el real i el virtual, amaga les condicions socials que fan que els joves siguin especialment vulnerables a conductes de risc i emmascara relacions de poder i formes de vigilància i control de les seves vides i de recollida de dades durant l'activitat a l'aula.

Una definició integradora dels conceptes de ciutadania i de digitalització és la que entén la ciutadania digital com a responsabilitat cívica possibilitada per les tecnologies digitals sense oblidar el context sociopolític i la conjuntura econòmica, i que la digitalització de la societat pot afectar les desigualtats de gènere, classe, origen, educació, nivell d'ingressos i edat. La ciutadania digital és fonamentalment una qüestió social i política perquè la identitat física determina les oportunitats d'accés i d'alfabetització digital, i la identitat virtual no deixa de ser una narrativa de les persones sobre les seves vides i els temes que comparteixen amb els altres.

Per aquests motius, l'alfabetització digital no ha de ser només funcional sinó també crítica: l'alumnat ha de tenir l'oportunitat de reflexionar sobre el paper de la tecnologia en el seu aprenentatge i en les seves vides, ha de saber identificar les fonts i els propòsits de la informació a què accedeix, ha de poder fer un ús significatiu de la tecnologia posant-la en context i reconeixent el lloc que ocupa en la societat, i ha d'identificar la funció ideològica dels codis en entorns regits per algorismes i les relacions polítiques i de poder implícites en els mitjans digitals. Cal vetllar perquè el model de ciutadania digital emergent no sigui un model basat en actituds d'obediència, acomodació i acceptació acrítica dels interessos corporatius i les exigències del sector de les indústries de la tecnologia de l'educació, un sector altament desregulat, i perquè la nova ciutadania digital no estigui subjecta a un marc legal i de relacions econòmiques prèviament establert per aquestes corporacions, sinó que sigui subjecte actiu responsable de les seves pròpies opcions.

Aquestes són algunes de les actituds que cal evitar:

- Afavorir les actituds acrítiques i els rols passius, obedients i conformistes.

5. Un exemple n'és el *Digital Citizenship White Paper*, un informe elaborat el 2016 pel Digital Citizenship Institute en col·laboració amb IMPERO, companyia proveïdora de programari educatiu que va introduir a les aules un programa que permet monitoritzar l'activitat que fa l'alumnat des dels seus ordinadors.

- Oblidar el context, ja que, malgrat la universalitat de la ciutadania digital, la identitat pública personal està mediatitzada per múltiples factors, i els usuaris i els productors de mitjans digitals tenen un paper important en la construcció d'aquesta identitat.
- La clientalització o submissió als dictats del tecnocapitalisme neoliberal que subverteix els valors democràtics de la participació i la diversitat.
- Deixar el progrés tecnològic exclusivament en mans de les grans empreses privades com a resultat de l'acceptació passiva de la ciutadania de les seves noves propostes.

I aquestes són algunes de les actituds que cal encoratjar:

- La formació de la ciutadania en els valors democràtics de la participació, l'autogestió, l'autoorganització i la intel·ligència col·lectiva.
- La promoció d'actituds cíviques i de pensament crític que permeti la presa de consciència dels processos de control de la conducta a què la ciutadania està sotmesa.
- L'aprenentatge sobre tecnologia a part de l'aprenentatge amb tecnologia.
- L'obtenció de coneixement sobre el funcionament de les estructures d'Internet, amb especial atenció al fet que l'Internet de les coses no impedeixi a la ciutadania exercir la seva agentivitat.
- L'empoderament de la ciutadania, entès com a emancipació i capacitació, per prendre decisions sobre si mateixa i la manera com vol utilitzar els mitjans digitals que té a disposició.
- La salvaguarda de drets humans fonamentals com la dignitat, la privacitat o la llibertat d'expressió.

5.3. La Carta catalana de drets i responsabilitats digitals

Una bona eina per implementar algunes de les recomanacions de l'apartat anterior podria ser la generació de normativa als centres educatius sobre l'ús de tecnologies digitals basada en la Carta catalana per als drets i les responsabilitats digitals. Una eina viva i dinàmica amb vocació normativa i de contribució al debat global,⁶ una proposta de la Direcció General de Societat Digital del Departament de Polítiques Digitals i Administració Pública amb l'objectiu de definir un codi ètic i de drets en l'esfera digital a través d'un procés de reflexió i debat sobre la influència de les tecnologies digitals i les seves implicacions ètiques en la vida de les persones.

Actualment, en el context internacional, s'estan duent a terme diverses iniciatives amb el mateix objectiu a partir de la presa de consciència que el món digital és una dimensió més de l'espai real. La Carta s'insereix en la constant revisió i aprofundiment dels drets fonamentals, que evolucionen de manera especialment dinàmica en l'àmbit digital, reeditant drets humans reconeguts en la versió digital com a drets digitalitzats o proposant nous drets emergents o drets digitals.

Els drets i les responsabilitats digitals que inclou la Carta s'agrupen en vuit apartats:

- a) Accés universal a Internet, que a més ha de ser equitatiu, de qualitat i no discriminatori.
- b) Un model de governança d'Internet i de la identitat digital estructuralment democràtic i, per tant, obert, inclusiu, amb pluralitat d'actors i una ciutadania apoderada.
- c) Llibertat d'expressió i d'informació: Internet ha d'estar lliure de censura especialment pel que fa als drets de manifestació, protesta, associació i reunió, la llibertat de creences i opinió, l'accés a la informació pública i la gestió d'aquesta.
- d) Innovació digital, creació, accés i distribució del coneixement, que seria la digitalització d'un dret reconegut a la Declaració Universal dels Drets Humans de 1948 —participar lliurement en la vida cultural de la comunitat, gaudir de les arts i compartir els avenços científics i els seus beneficis—, al qual afegiria un tercer camp de coneixement, el tecnològic.

⁶ La Carta i el procés participatiu associat es poden consultar a <https://participa.gencat.cat/processes/dretsiresponsabilitatsdigitals?locale=ca>

- e) Protecció de dades i privacitat de la informació: es pot fer un ús responsable i democràtic de dades obertes per a la recerca, però s'ha de garantir la privacitat de les persones bo i fent-la compatible amb la transparència de les institucions. Amb aquest fi, cal garantir la sobirania personal sobre les dades pròpies per exercir-hi els drets que recull el Reglament general de protecció de dades (RGPD), l'última directriu europea, així com la desconexió digital i l'oblit.
- f) Capacitació i inclusió digital: educar-se i educar sobre i mitjançant les tecnologies digitals és alhora un dret i una responsabilitat de la societat, especialment dels joves que lideraran la transició cap a una societat plenament digital. L'ensenyament digital ha de ser igualitari, competent, segur i especialitzat, i ha d'incloure tant coneixement tècnics sobre Internet i intel·ligència artificial com valors dels àmbits social, econòmic i cultural.
- g) Ètica en l'àmbit de la intel·ligència artificial i la governança algorítmica en el sector públic i privat: els sistemes basats en la intel·ligència artificial, o presa de decisions a través d'algoritmes, han de ser confiables no només per les característiques tècniques sinó també per les qualitats sociotècniques: audibilitat, transparència, inclusió, supervisió per humans, legalitat, eticitat, privacitat i coneixement per la persona usuària.
- h) Mecanismes de salvaguarda dels drets digitals. El punt 16 dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) de les Nacions Unides defensa "promoure societats pacífiques i inclusives per aconseguir un desenvolupament sostenible, proporcionar a totes les persones accés a la justícia i desenvolupar institucions eficaces, responsables i inclusives a tots els àmbits". En conseqüència, els organismes públics han de garantir l'accés universal a mecanismes de resolució de conflictes que compensin el desavantatge de les persones usuàries enfront de les corporacions tecnològiques. Es tracta d'un altre dret digitalitzat.

La Carta s'adreça a una ciutadania entesa com a conjunt de persones actives que prenen part en la presa de decisions que les afecten. Les responsabilitats afecten tant les administracions com les persones, que tenen principalment la de la coparticipació i corresponsabilitat en la construcció col·laborativa d'un espai de drets i llibertats compartits. Així doncs, la Carta s'adreça al conjunt de la societat, tot i que ja estableix en la introducció que "és necessari vetllar especialment pels drets de les persones i dels col·lectius potencialment més vulnerables i amb risc de discriminació, així com prioritzar les tasques dirigides a reduir la bretxa digital". Una afirmació que pot ser entomada pel Departament d'Educació de cara a desenvolupar una carta pròpia adaptada a l'ús educatiu de les tecnologies digitals; una tasca que es podria dur a terme a través d'un procés participatiu amb l'alumnat.

5.4. Protecció de dades

El 27 d'abril de 2016 es va aprovar el Reglament (UE) 2016/679 del Parlament i del Consell, relatiu a la protecció de les persones físiques pel que fa al tractament de dades personals i a la lliure circulació d'aquestes, conegut com RGPD. Aquesta nova regulació, que per primera vegada es fa a través d'un reglament europeu, comporta canvis significatius en la protecció de dades de caràcter personal, tant des del punt de vista dels drets de les persones com de les obligacions de les persones i entitats que les tracten. Aquest apartat tractarà primer de les obligacions de l'Administració educativa i tot seguit dels drets i responsabilitats de les persones, en aquest cas de l'alumnat.

En l'àmbit educatiu s'hauran d'establir criteris de bones pràctiques pel que fa al tractament d'aquestes dades i també s'haurà de fomentar des del mateix currículum de l'alumnat uns hàbits saludables en l'ús d'Internet i de dispositius digitals. Els principis que han de guiar la intervenció educativa són els d'*accountability* o responsabilitat proactiva, consistent a adoptar les mesures necessàries per garantir els drets i les llibertats de les persones de les quals l'Administració educativa tracta les dades, l'enfocament al risc, amb les mesures ajustades als riscos propis del context, i la protecció des del disseny i per defecte, limitant el tractament de dades a les estrictament necessàries per a una finalitat concreta. El document de l'Autoritat Catalana de Protecció de Dades (APDCAT) és una guia completa sobre aquesta qüestió.

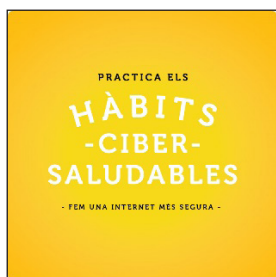
També és responsabilitat de l'Administració educativa la creació de la figura del responsable de tractament. El Departament d'Educació ha d'establir qui ho és a les escoles públiques. Igualment, cal crear la de l'encarregat de tractament, quan un tercer ho faci per compte del responsable de tractament. Aques-

tes figures hauran d'elaborar un registre d'activitats de tractament (RAT) i tenen el deure de guardar secret sobre aquestes dades, especialment les relatives a un col·lectiu tan vulnerable com són els menors d'edat. Els centres educatius, per la seva banda, han d'escollir un delegat o delegada de protecció de dades amb les funcions d'assessorar el centre sobre les obligacions que imposa la normativa, supervisar-ne el compliment, assessorar sobre l'avaluació d'impacte i ser l'interlocutor del centre amb l'APDCAT.

Pel que fa a qüestions sobre drets i llibertats de les persones, l'alumnat més gran de 14 anys, i en la resta de casos els seus representants legals, podrà exercir els drets d'autodeterminació informativa reconeguts legalment: accés, rectificació, supressió o oblit, limitació, portabilitat, oposició i a no ser objecte de decisions personals automatitzades.

Ara bé, al marge de tots aquests drets formalment reconeguts, els infants i els joves també tenen el dret a ser educats en l'ús responsable de les tecnologies digitals. En aquest sentit, la necessitat de formar en privacitat des de les aules es fa evident des del moment que l'alumnat comparteix dades personals en les seves interaccions quotidianes, incloent-hi l'ús educatiu de la xarxa. La legislació actual sobre protecció de dades remet a obligacions respecte al tractament que els proveïdors de serveis fan de les dades dels usuaris. Amb la idea de privacitat es vol anar més enllà, ja que afecta la manera de relacionar-se amb els altres i la informació que es decideix compartir.

El CESICAT ha elaborat un conjunt de materials didàctics, com guies, infografies, unitats didàctiques, jocs interactius o vídeos de sensibilització, per treballar tant a primària com a secundària les competències digitals, les situacions de risc a Internet, aspectes legals, ètics i de privacitat, la reflexió crítica sobre els usos de la tecnologia —que es pot fer tant en família com amb educadors—, coneixements bàsics de programació, la sensibilització al centre escolar, la pràctica immersiva del civisme digital, la participació en programes europeus sobre la seguretat a Internet o altres aspectes més conceptuals per als més grans.

El control sobre els continguts que cadascú fa accessibles és un aspecte fonamental de la formació que l'alumnat ha de rebre, ja que tot el que es fa a la xarxa és compartit o queda emmagatzemat, i deixa un rastre de dades d'impacte imprevisible sobre el futur d'aquella persona. "Si controles la teva informació, controles la teva vida" és la idea força que ha de guiar l'acció pedagògica en aquest camp. Cal, doncs, que l'escola i les famílies acompanyin els menors en l'aprenentatge de l'ús d'Internet i en la formació de la consciència de la necessitat de protegir la seva privacitat. Cal introduir la perspectiva de privacitat a les aules per ser més lliures.

L'APDCAT dona els consells següents:

- Pensar bé què es difon tenint en compte que altres persones, ocupadors futurs, companyies de l'àmbit de la salut, les assegurances, etc., prendran decisions sobre nosaltres a partir de la identitat digital que ens hàgim forjat amb la nostra activitat a Internet. Els menors acostumen a preguntar constantment als assistents, als bots, i això també deixa rastre.
- Compartir l'activitat a la xarxa amb una persona, un referent adult, que pugui ajudar quan hi hagi problemes. El control parental s'ha d'introduir progressivament, a mesura que el menor va incrementant la presència a la xarxa amb l'ús de nous dispositius i aplicacions. Normalment comencen usant tauletes, televisió digital o videoconsoles abans que un telèfon mòbil. Com en tots els aspectes de l'educació, també cal introduir-hi una visió crítica i ajudar-los a desenvolupar la seva pròpia.

- Tenir en compte si també s'està transmetent informació pertanyent o relativa a terceres persones. No n'hi ha prou de respectar els drets d'autoria sinó que també cal respectar els drets de privacitat dels altres.

La plataforma activista Xnet s'ocupa de drets digitals i de com aprofitar l'era digital per millorar la democràcia. A partir de les dades obtingudes han detectat que tres quartes parts de les escoles de Catalunya s'han digitalitzat utilitzant serveis de Google com el correu electrònic o els productes de G Suite. Xnet considera que aquesta política ha comportat la retirada i l'abandonament del manteniment d'altres eines, que actualment presenten unes mancances que no les fan una alternativa viable al proveïdor majoritari. El problema més greu, des del seu punt de vista, és que ni el centre educatiu, ni el Departament d'Educació no tenen sobirania sobre les dades que s'acumulen a G Suite (documents elaborats per l'alumnat o altra documentació elaborada per la comunitat educativa). A més, malgrat que el proveïdor compleixi el reglament de privacitat de dades, cal tenir en compte que es tracta de dades de menors de 14 anys i que, malgrat que algunes d'aquestes dades estiguin molt blindades, n'hi ha d'altres, com les consultes a Youtube o Google Maps, que no ho estan tant i aquesta és precisament la informació que els anunciants, els clients del proveïdor que se situen entre aquest i l'usuari i que possibiliten que la persona usuària rebi els serveis gratuïtament, utilitzen majoritàriament per fer l'anàlisi de perfils d'individus i grups humans. La situació s'agreuja quan, en alguns casos, els centres opten per ordinadors portàtils Chromebook, i aleshores el dispositiu ja incorpora tot el programari amb el qual el centre vol treballar i que limita altres serveis.

Per a Xnet la solució a aquesta situació seria donar una alternativa a les famílies, cosa que calculen que es podria fer amb una inversió d'entre 60.000 i 80.000 euros en els àmbits següents:

- Servidors: no és suficient garantir-ne la seguretat tècnica. Cal que siguin servidors distribuïts. També es podria plantejar l'ús de servidors propis dels centres.
- Eines: finançar els desenvolupadors de programari perquè creïn eines educatives.
- Formació dels formadors: capacitació digital de la comunitat educativa, obligatòria a Europa a partir del 2025. Actualment la capacitació és exclusivament tècnica i pot conduir a la tecnofòbia. No es parla prou de tecnocultura com a forma d'integració.

En definitiva, Xnet adverteix de la importància de ser conscients que la monitorització canvia la democràcia en si mateixa i la pot acabar convertint en una democràcia de vigilància. Rebre publicitat personalitzada contribueix a la formació d'hàbits i potencia sobretot les filies extremes.

Finalment cal destacar iniciatives europees com l'European Schoolnet, una xarxa fundada el 1997 a Brussel·les que agrupa els ministeris d'educació de 34 països amb l'objectiu de treballar junts per portar la innovació a les aules. Aquesta xarxa es basa en una estratègia general per millorar els processos educatius, i entre les seves àrees de treball hi ha la ciutadania digital, amb programes com *Better Internet for Kids* i el seu *Safer Internet Forum*, que enguany s'ha celebrat a Brussel·les i ha tingut com a tema "De la violència en línia al respecte digital", o *SELMA Hacking Hate* que, sota el lema "El discurs de l'odi a Internet és un problema creixent. L'educació és part de la solució", posa a disposició dels professionals de l'educació guies i recursos per fer-ne un tractament exhaustiu als centres educatius. També va a càrrec de l'European Schoolnet l'organització del Dia de la Internet Segura.

Cada dia es fa més evident la indistinció entre el món virtual i el real, les fronteres s'esborren, i el que es fa en el primer té un impacte directe en aquest últim. El sociòleg Zygmunt Bauman (2006) ja relacionava la seguretat amb el coneixement de les diferències entre el que és raonable i el que no és seriós, entre fiable i traïdor, entre útil i inútil, entre adequat i inadequat, entre profitós i perjudicial, i tota la resta de distincions que guien les nostres tries diàries i ens ajuden a prendre decisions. Per això és ineludible que els joves prenguin consciència dels riscos i beneficis de l'ús de la xarxa. Sovint no es podrà evitar deixar informació, però s'ha de ser conscient d'aquest rastre i també que quan algú no protegeix les seves dades a la xarxa deixa desprotegides les dades de tots.

5.5. Educació per a la democràcia: la participació ciutadana

Ja s'ha assenyalat al punt 1.4.3 la rellevància de la participació en relació amb la convivència als centres educatius. Tot seguit s'ofereix una reflexió sobre la importància de les tecnologies digitals en el foment i la facilitació d'aquesta participació.

El 5è Congrés d'Educació i Entorn (la Seu d'Urgell, 2010) ja va constatar al seu moment que les xarxes socials són una manera nova i diferent de participar i de relacionar-se, i incideixen notablement en la formació dels infants i joves. La participació no pot ser descontextualitzada d'uns objectius democràtics, que han de ser els de distanciar la ciutadania del rol de mers consumidors de serveis o clients.

La participació des de les tecnologies digitals ha de tenir en compte que les xarxes socials no són entorns neutres i que sense valors, criteris, projectes i objectius compartits les xarxes promouen un individualisme connectat. L'educació, integrant l'ús responsable de la tecnologia en el procés d'aprenentatge, pot contribuir a promoure la reflexió i els hàbits requerits per a una participació responsable que es fixa com a objectiu el bé comú, és a dir el que es coneix com a "ciutadania activa".

Les habilitats digitals constitueixen, doncs, un prerrequisit per a la participació política. A més, la capacitat digital de la ciutadania, especialment de les generacions més joves, permetrà defugir els entorns d'opinió més controlats on prevalen uns discursos dominants específics, com és el cas de certs mitjans de comunicació, i impulsar la cultura de la participació en els seus aspectes de compromís, activisme i noves formes no excloents de fer política.

Consideracions, recomanacions i propostes

Consideracions finals de la Subcomissió

1. El Departament d'Educació, davant dels canvis socials recents ha obert noves línies de reflexió i de treball entorn de la qüestió de la convivència als centres educatius. Es fa la distinció entre els conflictes de convivència propis del dia a dia, que es tracten mitjançant eines de detecció, anàlisi i intervenció, i els conflictes greus, que impliquen formes de violència i sovint s'estenen més enllà del centre educatiu, que han de ser tractats amb protocols específics i amb intervenció d'altres professionals.
2. La cultura de la prevenció, la identificació de conductes contràries a la convivència i la introducció de pràctiques com la cura de l'altre, el reconeixement, el diàleg i la cooperació són elements essencials de la cultura moral del centre. Els valors morals s'han de concretar en pràctiques com ara el servei comunitari a l'aula, al centre i a l'entorn.
3. L'enfocament restauratiu té avantatges considerables respecte a altres models anteriors de tractament dels conflictes de convivència, ja que implica totes les parts, inclou pràctiques proactives i responsives i fomenta valors i principis que permeten adquirir competències relacionals. També metodologies semblants com els cercles de diàleg tenen efectes positius en la resolució de conflictes convivencials.
4. La mediació, que és una bona eina per fomentar la convivència, i que anys enrere havia estat impulsada pel Departament, ha perdut força en el sistema. Es fa menys formació a alumnat i professorat i sovint la seva pràctica als centres depèn de la bona voluntat de persones concretes. Experiències com la del Servei de Mediació Comunitària de l'Hospitalet de Llobregat, que van tenir l'origen en la mediació escolar que feia l'alumnat dintre del seu centre educatiu, demostren la utilitat d'aquesta pràctica que, en aquest i en altres casos, s'ha acabat fent extensiva a tota la comunitat.
5. Els projectes de convivència dels centres han de tenir en compte aspectes complexos com la inclusió, la cooperació, les identitats de múltiples pertinences i l'exercici de la ciutadania. Es valora positivament l'extensió dels plans educatius d'entorn a l'etapa de 0 a 20 anys per tal d'acompanyar totes les persones en la seva trajectòria vital durant aquest període de canvis i construcció personal.
6. Construir una ciutadania digital vol dir educar ciutadans en un món digital tot integrant la realitat física i la virtual i ser capaços de mantenir la creativitat i la llibertat, un valor sobre el qual s'ha d'iniciar una reflexió en profunditat, davant les noves formes d'exercici del poder.
7. El foment de l'esperit crític i de la responsabilitat personal ha d'incloure la consciència de fomentar la necessitat de les bones pràctiques de l'ús d'Internet, dels perills de la recepció acrítica de la informació, la publicitat i les produccions audiovisuals, dels interessos econòmics o polítics que hi ha darrere les corporacions que gestionen els diferents webs i de les conseqüències que pot tenir l'ús de determinats servidors i proveïdors pel que fa a la gestió de les dades personals.
8. La ciutadania té drets digitals i drets digitalitzats. Aquests últims són drets preexistents que ara s'exerceixen digitalment. També té responsabilitats de bones pràctiques associades a aquests drets. Cal que el jovent prengui consciència d'aquesta doble vessant en la seva activitat a la xarxa.
9. La necessitat d'adquirir una educació mediàtica, més enllà del domini exclusivament tècnic de les tecnologies digitals, es fa cada vegada més evident en un món on el jovent té bàsicament referents au-

diovisuals, fa un ús intensiu de la xarxa i la informació sol presentar-se sovint de manera desestructurada i poc fiable.

10. Les xarxes socials són un factor fonamental en la construcció de la identitat del jovent alhora que posen de manifest determinades patologies socials, moltes vegades preexistents. També tenen un paper molt important en les seves relacions interpersonals i en el seu temps d'oci. Això no obstant, cal que visqui experiències reals. Es fa necessària una reflexió ètica sobre l'ús d'Internet i el foment de l'esperit crític.

Recomanacions i propostes

1. Donar suport al Departament d'Educació i impulsar la col·laboració amb altres entitats, com el CAC, per tal que els programes d'educació i alfabetització mediàtica puguin acabar de desplegar-se en totes les etapes del sistema educatiu i mantenir-se actualitzats a fi de poder donar una resposta educativa adequada als nous hàbits i necessitats comunicatives de l'alumnat.
2. Col·laborar amb els treballs que iniciarà la Direcció General de Societat Digital del Departament de Polítiques Digitals i Administració pública per elaborar un document adaptat a l'ús educatiu de la Carta catalana de drets i responsabilitats digitals. Aquesta s'adreça al conjunt de la societat, tot i que ja estableix en la introducció que "és necessari vetllar especialment pels drets de les persones i dels col·lectius potencialment més vulnerables i amb risc de discriminació, així com prioritzar les tasques dirigides a reduir la bretxa digital". En aquest sentit, també el projecte de convivència dels centres hauria de tenir en compte aspectes relacionats amb la identitat digital.
3. Fomentar la participació de tota la comunitat educativa: famílies, alumnes i docents, en la presa de decisions que afectin el seu dia a dia al centre, especialment pel que fa al sector de l'alumnat, el qual cal formar i apoderar en aquest aspecte de la seva educació cívica i democràtica. Aquesta tasca es pot dur a terme aprofitant les experiències de dinamització de la participació escolar d'algunes entitats que ja estan oferint formació, materials i suport a centres, com l'Agència Catalana de Joventut amb el seu programa Delegats i delegades 3D.
4. Aprofundir i estendre els programes relacionats amb la convivència que ja existeixen al Departament d'Educació, entre d'altres, #aquiproubullying, competències socials i mediació escolar, que es podria incorporar sistemàticament al servei comunitari, i establir mecanismes de reconeixement, com ara dedicació, experiència i competències, de les persones que els han implementat als seus centres o hi han participat.
5. Avançar cap a un projecte de convivència comunitària. Aquesta necessitat es fa palesa a partir de la constatació que molts alumnes venen amb els conflictes i prejudicis de casa, que les eines digitals han esborrat la frontera entre dins i fora del centre educatiu i que hi ha problemàtiques que impliquen tota la comunitat educativa en el seu tractament.
6. Incloure en els plans de formació inicial i permanent del professorat i dels equips directius continguts, metodologies i recursos sobre:
 - Gestió positiva dels conflictes
 - Comunicació i emocions
 - Processos de dol i pèrdues
 - Habilitats socioemocionals
 - Mediació
 - Pràctiques restauratives
 - Ciutadania digital
 - Drets i responsabilitats digitals.
7. Posar en valor els mecanismes de resolució de conflictes de què disposen els centres i no entrar en la dinàmica de negació del conflicte. En efecte, la conflictivitat forma part de les relacions interpersonals i, per tant, cal educar també en els valors i les actituds necessaris per afrontar-ne el tractament.

8. Incloure i fomentar les pràctiques restauratives com un dels mecanismes de resolució de conflictes que tenen com a valor afegit generar benestar en la comunitat.
9. Incorporar continguts d'ètica digital de manera transversal en tot el currículum del cicle superior de primària i de secundària, com ara privacitat, pensament crític, actituds cíviques i actituds èticament responsables per part dels adults, com és la perspectiva crítica, reflexiva i autoobservadora, social i inclusiva.
10. Treballar en la identificació precoç de riscos i oportunitats.
11. Oferir a les famílies espais de formació, integrar-les en les pràctiques preventives, establir pautes d'ús i desenvolupar ciutadania als espais digitals.
12. Proporcionar, des del Departament d'Educació, models i recursos humans i materials en formats diversos perquè, a través de les AFA dels centres, s'atengui la creixent demanda de formació i acompanyament de les famílies davant les incerteses sobre com actuar que generen els usos de la xarxa dels fills i filles. Els materials que es proporcionin i els tipus d'intervencions que es facin, en formació, assessorament, etc., han de ser adaptables a la gran diversitat de contextos socioculturals de la societat actual.
13. Reincorporar la PG-Mossos d'Esquadra, la Fiscalia de Menors i, si escau, altres institucions de protecció al menor en els equips de valoració establerts en el Protocol per a la prevenció, detecció i intervenció davant l'assetjament i el ciberassetjament entre iguals i en el Protocol de prevenció, detecció i intervenció davant conductes d'odi i discriminació. En tractar-se de conductes potencialment constitutives de delictes que acaben comunicades als Mossos d'Esquadra o a la Fiscalia de Menors, seria convenient que els primers formessin part de les primeres fases de prevenció i detecció incorporant-se als equips de valoració.
14. Instar el Departament d'Educació a estudiar i valorar els avantatges i els costos de la creació d'una estructura tecnològica pròpia, independent de les grans corporacions proveïdores de serveis digitals, que garanteixi la llibertat d'elecció de programari i la protecció de dades de l'alumnat usuari.
15. Proposar l'organització d'un campus de formació d'alumnes referents de convivència i seguretat als centres educatius, per a alumnes de segon cicle d'ESO que, un cop rebuda la formació, puguin traslladar-la als companys a través de la formació entre iguals, contribuir a la gestió de conflictes gràcies als valors, les eines i les estratègies que els hauran apoderat durant aquesta formació i constituir-se en grup motor de processos participatius als seus centres.
16. Demanar suport al Departament d'Educació en la difusió d'un formulari de bones pràctiques en la cerca i l'ús dels continguts de la xarxa per part de l'alumnat en l'elaboració dels seus treballs i projectes. A l'annex 2 d'aquest document s'ofereix una taula de credibilitat de la informació que podria servir d'exemple de les preguntes que s'haurien de formular abans de fer ús de la informació trobada a Internet.
17. Aprofundir en la reflexió sobre com utilitzar les noves tecnologies per fomentar la participació de tota la comunitat educativa als centres.

Referències bibliogràfiques

AUTORITAT CATALANA DE PROTECCIÓ DE DADES. *Faqs "escoles"*.

<https://apdcat.gencat.cat/web/.content/04-actualitat/menors-i-joves/documents/PAUTES-MENORS-PRE-GUNTES-FREQUENTS-ESCOLES.pdf>

– *Pautes de protecció de dades per als centres educatius*.

https://apdcat.gencat.cat/ca/documentacio/guies_basiques/Guies-apdcat/Pautes-de-proteccio-de-dades-per-als-centres-educatius/

AZEVEDO, Marine. "Bidirectional Association Between Bullying Perpetration and Internalizing Problems Among Youth". *Journal of Adolescent Health* (25 novembre 2019).

[https://www.jahonline.org/article/S1054-139X\(19\)30480-X/fulltext](https://www.jahonline.org/article/S1054-139X(19)30480-X/fulltext)

BERNABEU, Jordi; PLAZA, Isidre. "Decàleg d'intervenció socioeducativa amb adolescents i pantalles: propostes per a Secundària". *El diari de l'educació* (4 juny 2015).

<https://diarieducacio.cat/decaleg-d-intervencio-socioeducativa-amb-adolescents-i-pantalles-propostes-per-a-secundaria/>

BURGOS, Estela. "Caminant cap a la mediació escolar. Caminant cap a una resolució pacífica dels conflictes". *Perspectiva Escolar*, núm. 406 (2019).

CARDONA, L. "Educació tecnològica, el gran repte de pares i mares de nadius digitals. Consells i eines de control parental". *Nova Tàrrrega* (31 maig 2019).

COMISSIÓ EUROPEA. *Agenda Digital para Europa 2020*. 2014.

<https://europa.eu/european-union/file/1501/>

CONSELL DE L'AUDIOVISUAL DE CATALUNYA. *eduCAC*.

<https://www.educac.cat/>

CONSELL ESCOLAR DE CATALUNYA. *Els dispositius mòbils als centres educatius*.

http://consellescolarcatalunya.gencat.cat/web/.content/consell_escolar/actuacions/2documents_i_informes/documents_i_informes_en_pdf/static_files/Doc_2-2019_Mobils.pdf

ESCOLA ANIMAL. "#Bentractament" (Sabadell, 2019).

<http://www.escolanimal.org/blog/tag/bentractament/>

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Agenda Digital per a Catalunya 2020*.

http://smartcatalonia.gencat.cat/web/.content/01_SmartCAT/documents/Agenda-Digital-per-a-Catalunya-2020.pdf

– "#aquíproubullying". Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya.

<http://xtec.gencat.cat/ca/centres/projeducatiu/convivencia/aquiproubullying/>

– "El jovent té uns bons hàbits a Internet?". *Internet + segura* (2019).

<https://internetsegura.cat/joves-i-xarxa/>

– *Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya per al curs 2016-2017.*

https://interior.gencat.cat/web/.content/home/010_el_departament/publicacions/seguretat/estudis_i_enquestes/estudis_de_convivencia_escolar/ECESC_2016_2017/Presentacio_ECESC2016-17.-Web.pdf

– *Lectura en digital* (2012).

http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/colleccions/tac/lectura-digital/tac_5.pdf

– “Normes de ciberseguretat per als nostres fills”. *Internet + segura.*

<https://internetsegura.cat/families/normes-basiques-seguretat-fills/>

– Protocol de prevenció, detecció i intervenció davant l'assetjament i el ciberassetjament entre iguals (2019).

<http://xtec.gencat.cat/ca/centres/projeducatiu/convivencia/protocols/assetjament-ciberassetjament-entre-iguals/index.html>

– Protocol de prevenció, detecció i intervenció davant conductes d'odi i discriminació (2019).

http://xtec.gencat.cat/web/.content/centres/projeducatiu/convivencia/protocols/conductes-odi-discriminacio/documents/Protocol_8_prev-det-interv_conductes_odi_discriminacio.pdf

HABERMAS, Jürgen. “Technology and Science as “Ideology””. *Knowledge. Critical concepts*. Vol. IV. Oxon: Routledge, 2005.

https://books.google.es/books?hl=ca&lr=&id=e_j_rAHJUJoC&oi=fnd&pg=PA56&dq=Habermas+1971&ots=a-BAjCwyP4v&sig=my3gxr-FerRfcTawglkY8TagLn8#v=onepage&q=Habermas%201971&f=false

LE GUEVEL, Gwenaël. “Sentinelles et Référents: une aventure collective contre le harcèlement”. Sgen-CFDT: *Ressources*.

<https://ressources.sgen-cfdt.fr/sentinelles-referents-aventure-collective-contre-harcelement/>

– “Sentinelles référents”.

https://sgen-cfdt.fr/contenu/uploads/sites/15/2018/04/Sentinelles_Synthese.pdf

LURI, Gregorio. “L'aventura dels videojocs”. *La Vanguardia. Culturas* (3 agost 2019).

MORÉ, Tomàs. “InternetSegura.cat dins les aules”. Centre de Seguretat de la Informació de Catalunya.

https://drive.google.com/file/d/14Qd7apexfSEFdcPY2R_U62dmeSf4bXW4/preview

NOULA, Ioanna. *Digital Citizenship with A Twist? Discussing Citizenship at the Digital Education Turn*. Londres: London School of Economics and Political Science, 2018.

https://www.researchgate.net/publication/333918227_Digital_Citizenship_Citizenship_with_a_Twist_Discussing_Digital_Citizenship_at_the_Digital_Education_Turn

ORGANITZACIÓ MUNDIAL DE LA SALUT. *Informe sobre la situació mundial de la prevenció de la violència 2014. Resumen de orientación*. Ginebra, 2014.

https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/145089/WHO_NMH_NVI_14.2_spa.pdf?sequence=1

– “Violència juvenil”. 2016.

<https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/youth-violence>

PARLAMENT DE CATALUNYA. “Moció 64/XII del Parlament de Catalunya, sobre la protecció dels infants i els adolescents als centres escolars”. 2019.

<https://www.parlament.cat/getdocie/12004040>

PARLAMENT EUROPEU I CONSELL D'EUROPA. “Directiva 2010/13/UE del Parlamento Europeo y del Consejo, de 10 de marzo de 2010, sobre la coordinación de determinadas disposiciones legales, reglamentarias y administrativas de los Estados miembros relativas a la prestación de servicios de comunicación audiovisual

(Directiva de servicios de comunicación audiovisual)". *EUR-Lex*. Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2018.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX:32010L0013>

– “Directiva (UE) 2018/1808 del Parlamento Europeo y del Consejo, de 14 de noviembre de 2018, por la que se modifica la Directiva 2010/13/UE sobre la coordinación de determinadas disposiciones legales, reglamentarias y administrativas de los Estados miembros relativas a la prestación de servicios de comunicación audiovisual (Directiva de servicios de comunicación audiovisual), habida cuenta de la evolución de las realidades del mercado”. *EUR-Lex*. Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2018.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX:32018L1808>

Programa TEI.

<https://programatei.com/programa-tei/>

PUIG, Josep Maria. “L'eix moral de l'aprenentatge servei”. *El diari de l'educació* (17 novembre 2016).

<http://diarieducacio.cat/blogs/aprenentatgeservei/2016/11/17/leix-moral-de-laprenentatge-servei/>

RIBBLE, Mike. *Digital citizenship in schools*. Londres: International Society for Technology in Education, 2015.

<https://books.google.es/books?id=z6WpCgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Digital+citizenship+in+schools&hl=ca&sa=X&ved=0ahUKEwiVnd3d8JzpAhW0D2MBHT-7CTgQ6AEIJjAA#v=onepage&q=Digital%20citizenship%20in%20schools&f=false>

RUBIO, Laura. “¿Cómo mejorar la cultura moral de los centros educativos?”. *Cultura moral y educación*. Barcelona: Graó, 2012.

UNIÓ EUROPEA. “Directiva (UE) 2018/1808 del Parlamento Europeo y del Consejo de 14 de noviembre de 2018”. *Diari Oficial de la Unió Europea*.

<https://www.boe.es/doue/2018/303/L00069-00092.pdf>

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA. “Conviure (amb la polarització) als centres educatius”. *Escola de Cultura de Pau* (2019).

<https://escolapau.uab.cat/ca/conviure-amb-la-polaritzacio-als-centres-educatius-2/>

– “Recursos per a conviure (amb la polarització) als centres educatius”. *Escola de Cultura de Pau* (2019).

<https://escolapau.uab.cat/ca/recursos-per-a-conviure-amb-la-polaritzacio-als-centres-educatius/>

UNIVERSITY OF TURKU. “Kiva, el programa número 1 contra el acoso escolar”. *KiVa*. Turku: KiVa Program & University of Turku.

<http://www.kivaprogram.net/spain>

Annexos

Annex 1

Missatge d'uns alumnes de cinquè d'una escola de primària a l'assessor tècnic docent en convivència que va fer una intervenció a l'aula per tractar conflictes de convivència

Bon dia,

Som la classe de 5è B de l'escola. No ens hem oblidat d'allò que ens vas explicar, però amb les vacances ha estat difícil contestar-te. Avui hem estat parlant del tema i hem arribat a les conclusions següents:

- Hem de passar a tothom (animadors i espectadors) a la banda de la dreta (la bona).
- Si és així, l'agressor es quedaria sol.
- Si l'agressor es queda sol, seria víctima d'exclusió, per tant, tampoc no funciona.
- Quan els animadors i espectadors passin a la dreta, han d'acompanyar l'agressor. L'agressor ha de passar amb ells. La manera de fer-ho és explicar-li què és el que no fa bé, com ho podria fer, estimar-lo i ajudar-lo.
- Si totes aquestes persones passen a la banda dreta, no hi hauria víctima.
- Per acabar, la víctima ha de ser empàtica i no tornar-li a l'agressor, ja que d'aquesta manera, es canviarien els rols i tot tornaria a començar.

A més, el Teo recomana el llibre *Wonder*. Te l'has llegit? Tracta sobre un nen que té la cara deformada i com pateix per ser "diferent" a l'escola.

Esperem que ens contestis i ens diguis què et sembla tot això que hem pensat. Ens va agradar molt estar amb tu.

Gràcies i fins a la propera,

Sakura

Classe de 5è B

Annex 2

Taula de credibilitat de la informació

	Tipus de continguts				
	Dades objectives (històriques, científiques, estadístiques, etc.)	Opinió	Publicitat	Art Literatura	Audiovisuals
Data de la teva cerca					
Data de publicació					
Has contrastat la informació amb altres fonts?					
Està signat? Qui és l'autor/a?					
Té <i>copyright</i> ?					
La font és oficial o de prestigi?					
Has comprovat que les URL funcionen?					
La pàgina web està actualitzada?					
On porten els vincles que apareixen a la pàgina web?					
Has comprovat les citacions?					
Cites les fonts correctament a la bibliografia del teu treball?					
Has llegit el cos del text i no només el titular?					
Has reelaborat la informació amb paraules pròpies?					
Qui patrocina la pàgina web d'on has tret la informació?					
Quin és el propòsit de l'organització que facilita la informació?					
Has contrastat la informació amb una persona adulta o amb un expert/tutor?					
Has comprovat que les imatges no siguin retocades, fora de context o acompanyades de text que no corresponen? Fes una cerca per imatge					

Agraïments

Agraïments

La Subcomissió de Convivència i Ciutadania Digital del Consell Escolar de Catalunya vol expressar el seu agraïment a les persones que, amb les seves aportacions, bé al si de la Subcomissió, bé a través de la Secretaria Tècnica del CEC, han fet possible l'elaboració d'aquest document.

- Mònica Albertí. Professora a la Universitat Ramon Llull.
- Xavier Alsina. Professor i coordinador de convivència a l'Institut Arnau Cadell (Sant Cugat del Vallès).
- Maite Aymerich. Directora general de Currículum i Personalització. Departament d'Educació.
- Joana Barbany. Directora general de Societat Digital. Departament de Polítiques Digitals i Administració Pública.
- Jordi Bernabeu. Psicòleg i educador. Divisió de Salut Mental (Fundació Althaia. Xarxa Assistència Universitària de Manresa). Professor associat a la Universitat de Vic.
- Isabel Copetudo. Coordinadora del Servei de Convivència de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet.
- Juan José Falcó. Director general d'Atenció a la Família i Comunitat Educativa. Departament d'Educació.
- Ricard Faura. Cap de Servei d'Inclusió i Capacitació Digital. Direcció General de Societat Digital. Departament de Polítiques Digitals i Administració Pública.
- Joan Girbau. Assessor tècnic docent de convivència. Departament d'Educació.
- Guillem Goset. Caporal de la PG-Mossos d'Esquadra. Unitat Central de Proximitat i Atenció al Ciutadà.
- David Gualda. Tècnic del Servei de Convivència de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet.
- Simona Levi. Activista digital, fundadora de la plataforma Xnet i directora del màster en Tecnopolítica i Drets a l'Era Digital, de la Universitat Pompeu Fabra.
- Tomàs Moré. Responsable d'Internet Segura (CESICAT).
- Oscar Negrodo. Coordinador del Servei de Mediació Comunitària (l'Hospitalet de Llobregat).
- Albert Oliva. Inspector de la PG-Mossos d'Esquadra. Cap de l'Àrea Tècnica de Proximitat i de Seguretat Ciutadana.
- Lluís Paradell. Inspector de la PG-Mossos d'Esquadra. Cap de l'Àrea d'Anàlisi de la Comissaria General d'Informació.
- Vicent Partal. Periodista i director de *Vilaweb*.
- Josep M. Puig Rovira. Catedràtic de Teoria de l'Educació a la Universitat de Barcelona.

- Ramon Simon. Director general d'Atenció a la Família i Comunitat Educativa. Departament d'Educació.
- Grup de Treball Interdepartamental de Participació i Educació. Sub-direcció General de Participació Ciutadana. Departament d'Acció Exterior, Relacions Institucionals i Transparència.